

თბილისის ღია სასწავლო
უნივერსიტეტი

ალიკო ბორჩაშვილის

სამაგისტრო ნაშრომი

თემაზე:

ეკოტურიზმის მენეჯმენტი საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკურ
განვითარებაში

ხელმძღვანელი: სრული პროფესორი მიხეილ თოქმაზიშვილი

თბილისი 2019

ავტორი: ალიკო ბორჩაშვილი _____

საიდენტიფიკაციო ნომერი _____

თბილისის ღია სასწავლო უნივერსიტეტი

სკოლა: ბიზნესი

საგანმამართლებლო პროგრამა: ბიზნეს ადმინისტრირება

„ჩვენ, ქვემოთ ხელმომწერი ვადასტურებთ, რომ გავეცანით ალიკო ბორჩაშვილის მიერ შესრულებულ სამუშოს დასახელებით: „ეკოტურიზმის მენეჯმენტი საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებაში“ და ვაძლევთ რეკომენდაციას განხილულ იქნას თბილისის ღია სასწავლო უნივერსიტეტის ბიზნესის სკოლის საგამოცდო კომისიის მიერ მაგისტრის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად.

თარიღი _____

ხელმძღვანელი: მიხეილ თოქმაზიშვილი, სრული პროფესორი

რეცენზენტი

ხარისხის მართვის და სტრატეგიული განვითარების სამსახურის უფროსი:

ნათია ვაჭარაძე

სარჩევი

რეზიუმე.....	4
შესავალი	
.....	
..... 11	
თავი I. რა გავლენას ახდენს ტურიზმი სოციალურ-ეკონომიკურ სფეროზე?.....	14
1.1 ტურიზმის განვითარების ორგანიზაციულ-ეკონომიკური პრობლემები	14
1.2 ტურისტული დანიშნულების ადგილის ეკოლოგიური მდგომარეობა და თანამედროვე დემოგრაფიული ტენდენციები.....	22
1.3 ეკოლოგიური ტურიზმის სახეები და ძირითადი პრინციპები.....	26
თავი II. ეკოტურიზმის მენეჯმენტის განვითარების სტრატეგიები და მიმართულებები	
.....	
.....38	
2.1. ეკოტურიზმის მნიშვნელობა საქართველოს სოციალურ ეკონომიკურ განვითარებაში.....	38
2.2. ეკოტურიზმის განვითარება მომსახურების დონის ამაღლებით.....	42
2.3. ეკოტურიზმის განვითარების სტრატეგიები და ზოგიერთი პრობლემა.....	48
დასკვნა	61
ბიბლიოგრაფია	66

რეზიუმე

ეკოტურიზმის პრობლემების აქტუალობამ, მისმა თეორიულმა, მეთოდოლოგიურმა და პრაქტიკულმა მნიშვნელობამ, რიგი გადაუჭრელი და სადისკუსიო საკითხების არსებობამ განაპირობა კვლევის თემის შერჩევა, მისი მიზანი და ამოცანები, საგანი და ობიექტები.

ეკოლოგიური ტურიზმი საქართველოში ტურიზმის ბიზნესის ინოვაციურ მიმართულებას წარმოადგენს. მისი აქტუალობა ჩვენს ქვეყანაში განპირობებულია ეკოტურიზმის განვითარების პროგრამის რეალიზაციისათვის პოტენციური, უნიკალური ბაზის არსებობით. რეგიონებს, რომლებიც შეიძლება გამოყენებული იქნას ეკოტურიზმის განვითარების ზონად, როგორც წესი, გააჩნიათ სუსტად განვითარებული საკუთარი სოციალურ-ეკონომიკური სტრუქტურა. ეს განაპირობებს იმ პროცესების ანალიზისა და შესწავლის აუცილებლობას, რომელიც მოჰყვება ეკოტურიზმის განვითარებას.

განხორციელებული კვლევის მიზანია საქართველოში ეკოლოგიური ტურიზმის განვითარების სტრატეგიების ფორმირების მეთოდური საფუძვლების ფორმირება, ცალკეული რეგიონების ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესების პერსპექტივების იდენტიფიცირება, რაც შეიძლება ადგილობრივი მოსახლეობის ცხოვრების დონის გაუმჯობესების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ალტერნატივას წარმოადგენდეს

საქართველოში, რომელსაც გააჩნია უნიკალური ტურისტული რესურსები, ეკოტურიზმს არ მიუღწევია პოტენციური შესაძლებლობების ადეკვატური დონისათვის. თანამედროვე სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის სირთულე და არასტაბილურობა არსებით გავლენას ახდენს ტურიზმის ინდუსტრიის განვითარებაზე. ეკოლოგიური ტურიზმის განვითარებას ხელს უშლის სახელმწიფო რეგულირების არასრულყოფილი მექანიზმი, მოცემული მიმართულებით კერძო ინვესტირების მოტივაციის ნაკლებობა, ტურისტული

მომსახურების ინფრასტრუქტურის განვითარებლობის გამო მოთხოვნის ნაკლებობა, ტურიზმის სამეცნიერო შესწავლის არასაკმარისი დონე, ტერიტორიების დონეზე ტურიზმის განვითარების სტრატეგიული გეგმის არარსებობა.

სამაგისტრო ნაშრომის მიზანია საბაზრო ურთიერთობებზე გარდამავალ პერიოდში ქვეყანაში ეკოლოგიური ტურიზმის განვითარების მეთოდოლოგიური საფუძვლების და პრაქტიკული მეთოდების სისტემური განვითარება. ამ მიზნიდან გამომდინარე საჭიროა შემდეგი ამოცანების გადაჭრა:

- ეკოლოგიური ტურიზმის არსებული განსაზღვრების ანალიზი, საწყისი პრინციპების და შესაძლო ობიექტების გამოვლენა;
- საქართველოში ეკოლოგიური ტურიზმის თანამედროვე მდგომარეობის და განვითარების სტრატეგიების ანალიზი;
- რეგიონში ეკოლოგიური ტურიზმის ეფექტიანი განვითარებისათვის სოციალურ-ეკონომიკური ფაქტორების განსაზღვრა და სტრატეგიების ფორმირება.
- რეგიონული ტურიზმის განვითარების მართვაში ორგანიზაციულ-ეკონომიკური და დემოგრაფიული თავისებურებების განსაზღვრა და ანალიზი;

ტურიზმის, მათ შორის ეკოტურიზმის, განვითარების თეორიისა და პრაქტიკის სფეროში განხორციელებული სამეცნიერო და პრაქტიკული კვლევები ადგილობრივ და საერთაშორისო დონეზე. კვლევაში გამოყენებულია საინფორმაციო ტექნოლოგიები, სისტემური მიდგომები და შედარებითი ანალიზი. ეკოლოგიური ტურიზმის ფუნქციონირების პოტენციალის წარმოჩენისა და ეკოლოგიური ტურიზმის მართვისათვის რეკომენდაციების შემუშავება, თეორიული საკითხების შესწავლის მასშტაბების გაფართოება რეგიონში ეკოლოგიური ტურიზმის განვითარების სტრატეგიული დაგეგმვის საფუძველი

გახდება, რაც ხელს შეუწყობს ეკონომიკურ ზრდას და მოსახლეობის ცხოვრების დონის ამაღლებას.

განხორციელებული კვლევა ორიენტირებულია იმ ელემენტთა შესწავლაზე, რომლებიც ახასიათებს ეკოტურიზმს, როგორც საქმიანობის იმ სფეროს, რომელიც უზრუნველყოფს ბუნების დაცვით ღონისძიებებს (ეკოლოგიური ასპექტი), ზრდის შემოსავლებს (ეკონომიკური ასპექტი) და ხელს უწყობს სოციალური მდგომარეობის სტაბილიზაციას ქვეყანაში (სოციალური ასპექტი).

კვლევის შედეგები შეიძლება გამოყენებული იქნას ტუროპერირების საქმიანობაში, ბუნებრივ-ეკოლოგიური მიმართულების ექსკურსიებში, ასევე ტურიზმის სფეროს სპეციალისტების სწავლების პროცესში. ნაშრომში შემოთავაზებული ეკოტურისტული საქმიანობის მოდელი წარმოადგენს ეკოლოგიური ტურიზმის ზონების განვითარების თეორიულ ბაზას, საქართველოს კონკრეტულ რეგიონებში (კერძოდ კახეთში) ეკოლოგიური ტურიზმის განვითარების სტრატეგიების ფორმირებაში ანალიზის ჩასატარებლად.

სამეცნიერო ნაშრომის მიზნებმა და ამოცანებმა განსაზღვრეს ნაშრომის სტრუქტურა, რომელიც აგებულია ლოგიკური თანმიმდევრობის, ცალკეულ ნაწილებს შორის ურთიერთდამოკიდებულების, საკვლევი პრობლემის სიღრმისეული ანალიზის პრინციპებზე.

პირველი თავი იკვლევს ტურიზმის ბიზნესის განვითარების სოციალურ-ეკონომიკურ ფაქტორებს, ანალიზებს სოციალურ და ეკონომიკურ პრობლემებს. განიხილავს თავისუფალ დროს, როგორც დასვენების და ტურისტული მომსახურების გამოყენების განმსაზღვრელ ფაქტორს, ავლენს ტურიზმისა და ტურისტული ბიზნესის განვითარების პრობლემებს, ტურიზმის სფეროს ძირითად ცნებებსა და კატეგორიებს.

მეორე თავში განსაზღვრულია ეკოტურიზმის როლი და ადგილი ტურიზმის ბიზნესის სისტემაში. განხილულია დარგის საწყის პრინციპები, ეკოტურიზმის სახეები და ობიექტები. ამ თავში შემოთავაზებულია ეკოტურიზმის

კლასიფიკაციის ფორმები, განხილულია საქართველოში ეკოლოგიური ტურიზმის გადაუჭრელი პრობლემები და მისი განვითარების პროგრამულ-სტრატეგიული ღონისძიებების სისტემა. ასევე მოცემულია კავშირი ტურისტულ სააგენტოთა მომსახურების ხარისხსა, მომსახურებასა და მომსახურების შეთავაზებას შორის, შეთავაზებულია რეგიონში ეკოლოგიური ტურიზმის სტრატეგიული განვითარების მიმართულებები.

Summary

The nature of the problems of ecotourism, its theoretical, methodological and practical significance, the existence of a number of unresolved and discussion issues led to the selection of research topic, its purpose and tasks, subject and objectives.

Ecological tourism is an innovative tourism business in Georgia. Its significance in our country is due to the existence of a potential and unique basis for realization of ecotourism development program. Regions, which can be used as ecotourism development zones, generally have a weakly developed socio-economic structure. This leads to the need to analyze and study the processes that will follow the development of ecotourism.

The aim of the research is to formulate the basis of the formation of ecological tourism development strategies in Georgia, identifying the prospects of improving the economic situation of individual regions, which can be one of the most important alternatives for improving the quality of life of the local population in Georgia, which has unique tourism resources, ecotourism has not reached an adequate level of potential opportunities. The complexity and instability of the modern socioeconomic state has a substantial impact on the development of tourism industry. The development of ecological tourism impedes the imperfect mechanism of state regulation, the lack of private investment motivation in this direction, lack of demand due to lack of tourism service infrastructure, insufficient level of tourism science research, lack of strategic plan for tourism development.

Master's thesis is to develop systematic development of methodological basis and practical methods of ecological tourism in the country during transition to market relations. For this purpose, the following tasks are to be solved:

- Analysis of existing definition of ecological tourism, identification of initial principles and possible objects;
- Analyze the modern state and development strategies of ecological tourism in Georgia;

- Defining socio-economic factors for the development of ecological tourism in the region and the formation of strategies
- Define and analyze organizational-economic and demographic characteristics in regional tourism development management;

Scientific and practical studies carried out in the field of tourism, including ecotourism, theory and practice of local and international level. The research uses information technologies, system approaches and comparative analysis.

Developing the ecological tourism potential and developing recommendations for ecological tourism management, the expansion of the theory of theoretical issues will be the basis for strategic planning of ecological tourism development in the region that will contribute to economic growth and the level of living of the population.

The study is focused on the study of elements that characterize ecotourism as a field of activity that provides environmental aspects, increases revenues (economic aspects) and promotes social stability in the country (social aspect).

The results of the research can be used in the activities of tourism, natural-ecological excursions, as well as training of tourism specialists. The ecotourism model proposed in the work is the theoretical base for ecological tourism development in Georgia in concrete regions of Georgia (in particular in Kakheti) for the analysis of ecological tourism development strategies.

The aims and objectives of the scientific work have been determined by the structure of the work, which is based on the principles of the logical sequence, the interdependence between separate parts, and on deep analysis of the problem.

The first chapter explores the socio-economic factors of tourism business development, analyzes social and economic problems. Discusses the free time as a determining factor for leisure and tourism services, reveals the problems of tourism and tourism business development, the main notions and categories of the tourism sector.

The second chapter defines the role and place of ecotourism in the tourism business system. The initial principles of the field, ecotourism types and objects are discussed. In this chapter, the forms of classification of ecotourism are offered, unresolved problems of ecological tourism in Georgia and the system of program-strategic measures for its development. There is also given a link between tourism agencies' service quality, services and offerings, strategic development directions for ecological tourism in the region.

შესავალი

თემის აქტუალურობა. ტურიზმს მსოფლიოს მრავალი განვითარებული და განვითარებადი ქვეყნების საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების მნიშვნელოვანი ნაწილი უკავია. ტურიზმის ზრდის მაღალი ტემპი და სავალუტო შემოსავლების აკუმულირების მაღალი შესაძლებლობა დადებითად მოქმედებს ეკონომიკის სხვადასხვა სექტორზე, რაც ხელს უწყობს ტურისტული დანიშნულების ადგილის საყოველთაო განვითარებას.

ისტორიული წყაროებიდან გამომდინარე ძვ.წ. II საუკუნეში ინდოეთიდან და ჩინეთიდან მომავალმა დიდმა სავაჭრო გზამ, რომელიც საქართველოზე გადიოდა და "აბრეშუმის დიდ სავაჭრო გზად" იწოდებოდა თანამედროვე პირობებში ტურისტული თვალსაზრისით ახალი დატვირთვა შეიძინა.

ტურიზმის ეკონომიკური ზემოქმედება, მისი გავლენა სოციალურ და ბუნებრივ გარემოზე მდგრადი განვითარების პრინციპების გათვალისწინებით, ტურიზმის მდგომარეობის და განვითარების პერსპექტივების კვლევების გაღრმავების აუცილებლობას განაპირობებს, რომელიც საშუალებას იძლევა კომპლექსურად გადაწყდეს ადგილობრივი მოსახლეობის გადარჩენის, ბუნებრივი რესურსებისა და კულტურული მემკვიდრეობის დაცვასთან დაკავშირებული პრობლემები. მდგრადი ტურიზმი ხელს უწყობს ისეთი წინაღმდეგობების აღმოფხვარას, როგორცაა ბუნებრივი გარემოპირობების დაცვისა და ადგილობრივი მოსახლეობის მეურნეობის განვითარების უზრუნველყოფის მიზნების შეუთანხმებლობა. სწორედ ასეთი ტიპის საკითხების მოგვარებაზეა ორიენტირებული ტურიზმის ისეთი სახეობა, როგორც არის ეკოლოგიური ტურიზმი. (ეკოტურიზმი)

გაეროს მსოფლიო ტურიზმის ორგანიზაციის (UNWTO) მირ გაკეთებული პროგნოზის მიხედვით (Tourism 2020 Vision) დადგენილია XXI-ე საუკუნის ტურიზმის სახეების ყველაზე პერსპექტიული მიმართულებები. მასზე

დაყრდნობით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ 2020 წლისათვის ტურიზმის ერთ-ერთი ყველაზე პოპულარული სახე იქნება ეკოლოგიური ტურიზმი.

ქართველი მკვლევრებისათვის ეკოლოგიური ტურიზმი შედარებით ახალი სფეროა, რადგანაც არ არსებობს კონკრეტული მეთოდოლოგია იმ ფაქტორების გამოვლენისა და შესწავლისათვის, რომლებიც ხელს უწყობს ტურიზმის ინდუსტრიის ამ მიმართულების ფორმირებას და განვითარების სტრატეგიების შემუშავებას. ასევე რეგიონის დონეზე თითქმის შეუსწავლელია დარგში მოქმედი სოციალურ-ეკონომიკური მექანიზმი. თეორიული და მეთოდოლოგიური დებულებების შემუშავების არასაკმარისმა დონემ, ეკოლოგიური ტურიზმის განვითარების სტრატეგიების შემუშავების პრაქტიკული ხასიათის გადაუჭრელი პრობლემების არსებობამ, განაპირობა წინამდებარე კვლევის მიმართულება.

კვლევის მიზნები და ამოცანები. კვლევის მიზანია საქართველოში ეკოლოგიური ტურიზმის განვითარების სტრატეგიების ფორმირების მეთოდური საფუძვლების ფორმირება, ცალკეული რეგიონების ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესების პერსპექტივების იდენტიფიცირება, რაც შეიძლება ადგილობრივი მოსახლეების ცხოვრების დონის გაუმჯობესების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ალტერნატივას წარმოადგენდეს.

საქართველოში რომელიც გააჩნია უნიკალური ტურისტული რესურსები, ეკოტურიზმს არ მიუღწევია პოტენციური შესაძლებლობების ადეკვატური დონისთვის. თანამედროვე სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის სირთულე და არასტაბილურობა არსებითი გავლენას ახდენს ტურიზმის ინდუსტრიის განვითარებაზე. ეკოტურიზმის განვითარებას ხელს უშლის სახელმწიფო რეგულირების არასრულყოფილი მექანიზმი, მოცემული მიმართულებით კერძო ინვესტირების მოტივაციის ნაკლებობა, ტურისტული მომსახურების ინფრასტრუქტურის განუვითარებლობის გამო მოთხოვნის ნაკლებობა, ტურიზმის განვითარება სტრატეგიული გეგმის არარსებობა.

კვლევის ობიექტი. კახეთის რეგიონის ეკოლოგიური ტურიზმის განვითარების სტრატეგიების ფორმირების პროცესი და ეკოტურისტულ კომპლექსში შემავალი ორგანიზაციები.

სამაგისტრო ნაშრომის სტრუქტურა სამაგისტრო ნაშრომი მოიცავს 70 ნაბეჭდ გვერდს და შედგება რეზიუმეს, შესავლის, ორი თავის, ექვსი ქვეთავის, დასკვნისა და გამოყენებული ლიტერატურისგან.

თავი I. რა გავლენას ახდენს ტურიზმი სოციალურ-ეკონომიკურ სფეროზე?

1.1 ტურიზმის განვითარების ორგანიზაციულ-ეკონომიკური პრობლემები

ტურიზმს დღეისათვის მთელს მსოფლიოში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება, ვინაიდან ეს არა მხოლოდ პირდაპირი გაგებით იძლევა მნიშვნელოვან შემოსავალს ქვეყნისათვის, არამედ, იმავდროულად, დამატებით კიდევ არა ერთ დადებით შედეგს განაპირობებს, მათ შორის ინფრასტრუქტურულ განვითარებას, ტურიზმის უზრუნველყოფასთან დაკავშირებული ბიზნესის სხვადასხვა სფეროების განვითარებას და შესაბამისად მოსახლეობის დასაქმების ზრდას, ქვეყნისათვის დამახასიათებელი და მისი წარმოჩენისათვის სასარგებლო ადგილობრივი კულტურულ-ისტორიული ტრადიციებისა და სახალხო რეწვის შენარჩუნებასა და განვითარებას, არაფორმალური და ფორმალური კავშირების ჩამოყალიბებას სხვა ქვეყნების წარმომადგენლებთან, რაც თავის მხრივ ქვეყანაში ინვესტიციების მოზიდვას აძლიერებს, ქვეყნის იმიჯის გაუმჯობესებას საერთაშორისო არენაზე და მეგობრული, კეთილგანწყობილი მხარდამჭერების რიცხვის პროგრესულმატებას, და ა.შ. (კობალაძე 2010-3).

შეიძლება ვთქვათ, რომ ტურიზმი არის ადამიანის (ტურისტის) მიერ თავისუფალი დროის გამოყენება ტურისტული მომსახურების მიღებით, სულიერი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების, ჯანმრთელობის განმტკიცებისა და ახალი შთაბეჭდილებების მიღების მიზნებით. ტურიზმის განსზაღვრა მნიშვნელოვანია, რადგან იგი წარმოადგენს თეორიულ პრინციპებს ტურისტული საქმიანობის რეგულირებისა და განვითარებისთვის.

საქართველოს კანონის მიხედვით ტურიზმის განმარტება ბევრად ემთხვევა ტურიზმის საერთაშორისო კონცეფციებისა და გაეროს მიერ ჩამოყალიბებულ

ტერმინთა საერთო პარამეტრებს. გარკვეულწილად ეს ამტკიცებს ეროვნულ ტურიზმის იმ მიმართულებით სვლას, საითაც მოძრაობს მთელი მსოფლიო.

ჩამოყალიბებული განმარტება ტურისტული საქმიანობის სრულყოფის, დარგთან დაკავშირებული მრავალი საწარმოსა და საქმიანობის სახეობების ფუნქციონირების, მოსახლეობის დასაქმების უზრუნველყოფის, ეროვნულ ეკონომიკისა და საზოგადოების გარდაქმნის სოციალური მექანიზმების განმტკიცების საფუძველს წარმოადგენს.

მსოფლიოში ერთ-ერთი ყველაზე დიდი და სწრაფად მზარდი ინდუსტრია ტურიზმია. 2011 წელს, ტურიზმის წილმა მსოფლიო მთლიან შიდა პროდუქტში 9% შეადგინა, რაც 6 ტრილიონ დოლარს აღემატება. მოსალოდნელია, რომ ტურიზმის ინდუსტრიის ზრდა გაგრძელდება საშუალოდ 4%-იანი წლიური ზრდის ტემპით და უახლოეს მომავალში მთლიანი შიდა პროდუქტის 10%-ს, ანუ დაახლოებით 10 ტრილიონ დოლარს გაუტოლდება. აღნიშნულ სექტორში 255 მილიონზე მეტი ადამიანი მუშაობს, რაც მსოფლიო მასშტაბით დასაქმების 8.7%-ს შეადგენს. მოსალოდნელია, რომ 2022 წლისთვის აღნიშნულ სექტორში შექმნილი სამუშაო ადგილების რაოდენობა 328 მილიონამდე გაიზრდება და ის მთლიანი სამუშაო ადგილების 10%-ს შეადგენს. საერთაშორისო მოგზაურების რაოდენობა 2011 წელს 4.6%-ით გაიზარდა და 980 მილიონს მიაღწია. ამ უკანასკნელი მაჩვენებლის 2012 წლის მოსალოდნელი ზრდის ტემპი 3დან 4%-მდე მერყეობს და UNWTO-ს ვარაუდით ის 1 მილიარდს გაუტოლდება. გარდა ამისა, 12 UNWTO პროგნოზირებს, რომ საერთაშორისო მოგზაურების სტაბილური, საშუალოდ 3.3%-იანი ზრდის ტემპი 2030 წლამდე შენარჩუნდება. **(საქართველოს 2012ა-3).**

დღეს ტურიზმი მსოფლიოში წამყვანი საექსპორტო დარგი ხდება, 2011 წელს, მსოფლიო მასშტაბით 983 მილიონი საერთაშორისო ტურისტული მოგზაურობა განხორციელდა, რაც 4.6%-ით მეტია 2010 წელთან შედარებით, ხოლო 2010 წელს 940 მილიონი, რაც 6.6%-ით მეტია 2009 წელთან შედარებით **(UNWTO 2011:2), (UNWTO 2012:2).**

მრავალი მეცნიერ-ანალიტიკოსის აზრით საერთაშორისო ტურიზმის განვითარებას საფუძვლად უდევს შემდეგი ფაქტორები:

1. ეკონომიკურად განვითარებულ ქვეყნებში დაქირავებულ მუშა-მოსამსახურეთა რაოდენობის ზრდამ უზრუნველყო მათი მატერიალურ-კულტურული დონის ზრდა, ამან განაპირობა მათი მისწრაფება სულიერი და შემეცნებითი ფასეულობებისაკენ;
2. ეკონომიკურმა ზრდამ და სოციალურმა პროგრესმა გაზარდა არა მხოლოდ საქმიანი მოგზაურობების მასშტაბები, არამედ შემეცნებითი მიზნით მოგზაურობების რიცხვიც;
3. სხვადასხვა სახის ტრანსპორტის სრულყოფამ გააიაფა მოგზაურობა და ის ხელმისაწვდომი გახადა საზოგადოების ყველა ფენისათვის;
4. შრომის ინტენსიფიკაციამ და მომუშავეთა ხანგრძლივმა მივლინებებმა შესაძლებელი გახადა საფუძვლიანი დასვენების უზრუნველყოფა;
5. . სახელმწიფოთაშორისი ურთიერთობების განვითარებამ და ქვეყნებს შორის კულტურათა გაცვლამ მიგვიყვანა პიროვნებათშორისი ურთიერთობების გაფართოებასთან, როგორც რეგიონის შიგნით, ასევე რეგიონებს შორისაც;
6. მომსახურების სფეროს განვითარებამ სტიმული მისცა ტექნოლოგიურ პროგრესს ტელეკომუნიკაციების სფეროში, გაზარდა სხვადასხვა ქვეყანაში მოგზაურობის ინტერესი;
7. შეზღუდვების შემსუბუქება ვალუტის გატანასთან დაკავშირებით, აგრეთვე სასაზღვრო რეჟიმების გამარტივება მნიშვნელოვნად უწყობს ხელს ტურიზმის განვითარებას (Гуляев 1996:28), (Качанов 1998:51) (Купер 1998:63).

საქართველოს ტურიზმის განვითარების დიდი პოტენციალი გააჩნია. ბოლო წლების განმავლობაში საერთაშორისო მოგზაურების რაოდენობა საქართველოში სწრაფი ტემპით იზრდებოდა. 2011 წელს, უცხოელ მოგზაურთა რიცხვმა 2 822 363 შეადგინა, რაც 39 %-ით მეტია წინა წლის ანალოგიურ მაჩვენებელზე. ახლახან

განახლებული ინფორმაციით 2012 წელს უცხოელ უცხოელ მოგზაურთა რაოდენობა 56 %-ით გაიზარდა და 4 389 256-ს მიაღწია. (საქართველოს 2012ა:5)

აღსანიშნავია, რომ საქართველოში ტურიზმის ზრდა გაცილებით სწრაფი ტემპით მიმდინარეობს ვიდრე მსოფლიო ტურიზმისა. ეს ტენდენცია აისახა მსოფლიო ვიზიტორების რაოდენობაში საქართველოს უცხოელი მოგზაურების წილში, რომელიც 2007 წლიდან 2011 წლამდე 0.12%-დან 0.29%-მდე გაიზარდა (საქართველოს 2012ა:5).

მსოფლიოსა და საქართველოს ზრდის ტემპების შედარება აჩვენებს, რომ უკანასკნელ ხუთ წელიწადში მოგზაურების რაოდენობა საქართველოში გაცილებით უფრო სწრაფი ტემპით მიმდინარეობდა, ვიდრე მსოფლიოში. 2008 წელს, მსოფლიო ფინანსური კრიზის დროს, როცა მსოფლიო საერთაშორისო ვიზიტორების რაოდენობა 4%-ით დაეცა, საერთაშორისო ვიზიტორების რაოდენობა საქართველოში 16%-ით გაიზარდა. გარდა ამისა, 2011 წელს, საქართველოში ზრდის ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი (39%) დაფიქსირდა მზარდ ტურისტულ ადგილებს შორის. უკანასკნელი სამი წლის სტატისტიკა აჩვენებს, რომ საერთაშორისო ვიზიტორების უდიდესი წილი ივლისსა და აგვისტოზე მოდის (საქართველოს 2012ა_6-7).

როგორც ვხედავთ, საკმაოდ მზარდია საქართველოში შემოსულ ტურისტთა რაოდენობა, ცხადია, მათი ვიზიტი ნიშნავს ქვეყანაში მეტი უცხოური ვალუტის შემოდინებას, ქვეყნის სხვადასხვა ბაზარზე არსებული მოთხოვნების გაზრდას, მეტი პროდუქტის და მომსახურების რეალიზებას. აქვე ისიც უნდა აღვნიშნოთ, რომ ტურისტების რაოდენობის მომატებას უნდა მოჰყვეს ეროვნული პროდუქტების და მომსახურების წარმოების გაზრდაც, რათა შესაძლო დეფიციტის აღმოფხვრა არ მოხდეს იმპორტირებული პროდუქტებით, რადგანაც ეს ვერაფერ დიდ სარგებელს ვერ მოუტანს ქვეყნის ეკონომიკას (შანიძე 2012-110).

საქართველოში ტურიზმის განვითარების დადებით ფაქტორად შეიძლება მოვიხსნათ ტუროპერატორებისა და ტურაგენტების ისეთ გაერთიანებათა ზრდა,

როგორებიცაა: საქართველოს ტურიზმის ასოციაცია (GTA) და საქართველოს შემომყვან ტუროპერატორთა ასოციაცია (GITOA), რომელიც 2007 წლის ივნისში ჩამოყალიბდა და რომლის წევრებიც არიან საქართველოს წამყვანი ტუროპერატორები: (Caucasus Travel; Concord Travel; Exotour; Explore Georgia; GeorgiCa Travel; Georgian Discovery Tours; Omnestour; Visit Georgia და სხვა).
(საქართველოს 2012ბ_)

საქართველოს ტურიზმის ასოციაცია (GTA) დაარსდა 2006 წელს. იგი წარმოადგენს კერძო ტურისტული კომპანიების, სასტუმროების და საოჯახო სასტუმროების ორგანიზაციას, რომელთა მიზანია ტურიზმის სფეროში ისეთი მნიშვნელოვანი ასპექტების განვითარება, როგორცაა:

- საქართველოში ტურისტულ კომპანიებს შორის წარმატებული თანამშრომლობა;
- კერძო და სახელმწიფო სექტორებს შორის თანამშრომლობა;
- ხარისხის მართვა ტურიზმის სექტორში;
- ტურისტული ინფორმაციის ხელმისაწვდომობა;
- ტურიზმის მდგრადი განვითარება საქართველოში

ასოციაციის საქმიანობის ძირითადი მიმართულებებია გასვლითი, ადგილობრივი და შემოსვლითი ტურიზმი, საგანმანათლებლო სემინარები და ტრენინგები, პროფესიონალი გიდების მომზადება. GTA ხელს უწყობს სასტუმროების საერთაშორისო დაჯავშნის სისტემაში ჩართვას, ტურისტული ინფორმაციის გავრცელებას, ლობირებას **(საქართველოს 2013_)**.

საქართველოს ტურიზმის ასოციაცია ახორციელებს სხვადასხვა პროექტებს, რომლებიც ხელს უწყობენ ტურიზმის განვითარებას საქართველოში. ამ პროექტებში GTA მჭიდროდ თანამშრომლობს საქართველოს ტურიზმისა და კურორტების დეპარტამენტთან, დაცული ტერიტორიების სააგენტოსთან, საერთაშორისო დონორ ორგანიზაციებთან (EPF: USAID/SME; GTZ; SDC),

ადგილობრივ პარტნიორებთან (Elkana, GeoLand) და ასოციაციის ასოცირებულ და წევრ კომპანიებთან. (საქართველოს 2013_)

მართალია, ქართული ტურიზმი განიცდის რიგ სიძნელეებს, მაგრამ მისი აღიარება და განვითარების აუცილებლობა შეიძლება შემდგარ ფაქტად ჩაითვალოს. ამავე დროს, თანამედროვე ტურიზმის ბიზნესი მოითხოვს ენერჯიული, შემოქმედებითად აქტიური, ძლიერი პიროვნებების მოზიდვას, აღზრდას და მათ სათანადო ცოდნით აღჭურვას. (გოგელია 2010-37).

ნებისმიერი დარგის განვითარებისთვის განათლება და მეცნიერება უდუდეს როლს ასრულებს. ტურისტული დანიშნულების ადგილები იზიდავს ვიზიტორებს თავისი ბუნებრივი თუ კულტურული ატრაქციონებით, რაც უდავოდ შედაგენს მათი მოგზაურობის ძირითად მიზანს. მაგრამ ვიზიტორის მოგზაურობას კომფორტულს და უფრო უსაფრთხოს ხდიან ტურიზმის ინდუსტრიაში დასაქმებული ადამიანები.

ამავე დროს, მრავალფეროვანი სამეცნიერო კვლევები ტურიზმსა და მასთან დაკავშირებულ ეკოლოგიურ, სამედიცინო, ისტორიულ, ეთნოგრაფიულ და მრავალ სხვა სფეროში სახელმწიფო დაწესებულებების, უნივერსიტეტების, არასამთავრობო ორგანიზაციების, სამეცნიერო კვლევითი ინსტიტუტების, მარკეტინგული ორგანიზაციების ფარგლებში ახალი ტექნოლოგიების დანერგვისა და ახალი ტურისტული პროდუქტების შემუშავების საშუალებას იძლევა (ჩაგანავა 2012-255).

ტურიზმის განვითარების ღონისძიებების რეალიზაციისათვის საჭიროა კადრების მომზადების თანამედროვე სისტემის შექმნა. მომავალში ტურიზმისათვის კადრების მომზადება და განათლება დაიკავებს მნიშვნელოვან ადგილს, რადგან ტურიზმი არის და ხდება უფრო მეტად ტექნოლოგიური, ძალზე კონტაქტური სფერო, რომელშიც კადრები უნდა იყოს განათლებული, კომუნიკაბელური, პროფესიულად მომზადებული (გოგელია 2010-37).

კადრების მომზადება ეს ყოველთვის საკმაოდ რთული და წინააღმდეგობებით სავსე პროცესია, მიუხედავად იმისა რომ ეს არის ახალი სფერო, რომელსაც არ ჰყოფნის სამეცნიერო საფუძვლები და პრაქტიკული ჩვევები. ამასთან აუცილებელია სწავლების დროს შევუქმნათ წარმოდგენა იმაზე, თუ რას წარმოადგენს ტურიზმის მოცემული სახეობა, როგორ უნდა მოხდეს მათი სწორად ორგანიზება, მისი რომელი მიმართულებებია პერსპექტიული, როგორ იმოქმედებს ეკოტურიზმი რეგიონის ეკონომიკურ და კულტურულ განვითარებაზე, ტერიტორიის ეკოლოგიურ მდგომარეობაზე და სხვა (Бизюкова 2010-212).

საქართველოში ტურიზმის განვითარების საერთო ეკონომიკური მიზანი არის ტურიზმის სექტორიდან მიღებული შემოსავლების ზრდა, რაც ხელს შეუწყობს ქვეყნის მოსახლეობის კეთილდღეობის ამაღლებას, მათი დასაქმებისა და შემოსავლების ზრდის მეშვეობით. ამ მიზნის მიღწევა შესაძლებელია მხოლოდ ტურისტების რიცხოვნობისა და მათ მიერ საქართველოს ტერიტორიაზე გაწეული დანახარჯების მნიშვნელოვანი ზრდით.

ტურიზმი ქვეყნის ეკონომიკის ზრდის, სხვა დარგების (ტრანსპორტი, სოფლის მეურნეობა, მშენებლობა და ა.შ) განვითარების და ბიუჯეტის შემოსავლების გადიდების შესაძლებლობას იძლევა, ამიტომ სახელმწიფოები მის სტიმულირებას სხვადასხვა ღონისძიებებით ახორციელებენ. ერთ-ერთი მათგანია ტურიზმის თავისუფალი ეკონომიკური ზონების შექმნა, რომელთა ფუნქციონირების ზონებში შედის: ადგილობრივი და უცხოური კაპიტალის მოზიდვა, სავალუტო შემოსავლებისა და ქვეყნის მშპ-ში ტურიზმის წილის გადიდება, საგადასახდელო ბალანსის გაუმჯობესება, მოსახლეობის დონის ამაღლება და სხვა (ყორდანაშვილი 2011-256)

ტურიზმის თავისუფალი ეკონომიკური ზონები მსოფლიო პრაქტიკაში საკმაოდ გავრცელებული მოვლენაა. ისინი ძირითადად უცხოელ ტურისტებზეა (მეზობელ სახელმწიფოებზე) ორიენტირებული, ამიტომ მათი ინფრასტრუქტურა ჩვეულებრივ უფრო მაღალ დონესა და სტანდარტებს უნდა აკმაყოფილებდეს.

მსოფლიო გამოცდილების გათვალისწინებით საქართველოში დაიწყო ქობულეთისა და ანაკლია-ზუგდიდის თავისუფალი ტურისტული ზონების შექმნა. მსგავსი ზონების ჩამოყალიბება საქართველოს სხვა რეგიონებშიც (სიღნაღი, დმანისი, ყაზბეგი და სხვა) იგეგმება. მათი ამოქმედებით საქართველოს ტურიზმის სფერო ახალ განზომილებას მიიღებს და როგორც ეკონომიკური ინტეგრაციის მარტივი ფორმა, მეზობელ სახელმწიფოებთან თანამშრომლობას განამტკიცებს. შესაბამისად, მეზობლობის ფაქტორის როლი საქართველოს ტურიზმის განვითარებაში კიდევ უფრო გაძლიერდება (**ყორღანაშვილი 2011-256**)

ტურიზმში, ისევე როგორც ეკონომიკის სხვა სფეროშიც ძლიერდება წარმოებისა და კაპიტალის კონცენტრაციის პროცესი. წარმოების კონცენტრაციის ერთ-ერთი ფორმაა მისი დივერსიფიკაცია, ე.ი. საწარმოს საქმიანობის სფეროს გაფართოება სხვა სახის ბიზნესის ხარჯზე. ამიტომ, მეტად აქტუალურია საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობის სფეროში ავიაკომპანიებისა და ტურისტული ფირმების კოოპერაციის შესაძლებლობის შესწავლა.

ტურიზმის ბიზნესში შესაძლებელია წარმოების სამი სტრატეგიის გამოყოფა:

- ჰორიზონტალური ინტეგრაცია, რომელიც მოიცავს ერთ საწარმოში ტურისტული საქმიანობის სხვადასხვა მიმართულებას;
- სატრანსპორტო ან სხვა კომპანიებთან ინტეგრაციას;
- ვერტიკალური ინტეგრაცია, ავიაკომპანიით დაწყებული ტურპროდუქტის შექმნით დაწყებული და დამთავრებული მისი რეალიზაციით, სასტუმროებითა და მომსახურებით (**ბერიძე 2001-246**).

საერთაშორისო ტურიზმში მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს სასტუმროების მეურნეობის განვითარებას, ტურისტული ნაკადი უშუალოდ უკავშირდება ტურიზმის ინდუსტრიის ამ სექტორის სიდიდესა და ხარისხს.

ტურიზმი საქართველოში ეროვნული ეკონომიკის განვითარების პრიორიტეტულ მიმართულებადაა აღიარებული და ეს შემთხვევით არ არის, მისი საფუძველი დარგის უაღრესად დიდი საექსპორტო ტევადობაა. საქართველოს

ბაზარი მოცულობით მცირეა და შესაბამისად, წარმოების მაღალი ტემპებით განვითარებისათვის შიდა ბაზარი საკმარისი არ არის. გარე ბაზარი კი საქართველოს სამრეწველო პროდუქციისათვის ჯერ-ჯერობით ძნელად ასათვისებელია. ამიტომ, შიდა ბაზრის გაფართოება და ექსპორტი ერთ-ერთი პირველი რიგის მაკროეკონომიკური პრობლემაა. ტურიზმს, სხვა დარგებთან შედარებით, ამ პრობლემის გადაჭრის უფრო მეტი შესაძლებლობა გააჩნია. აქედან გამომდინარე აუცილებელია ქვეყნის ეკონომიკაში ტურიზმისა და კურორტების დარგის რეალური ადგილისა და როლის განსაზღვრა (გოგელია 2010-41).

1.2 ტურისტული დანიშნულების ადგილის ეკოლოგიური მდგომარეობა და თანამედროვე დემოგრაფიული ტენდენციები

მნიშვნელოვანია ისიც რომ, რაც უფრო მეტი მოგზაური შემოვა ქვეყანაში, ეს ნიშნავს ეკოლოგიურად მზარდ ზეწოლას. ეს ზეწოლა პირდაპირ აისახება ტურისტული დანიშნულების ისეთ ადგილებზე, რომლებიც ადგილობრივი ლანდშაფტების ფლორისა და ფაუნის პრეზერვაციას ახდენენ. ეროვნული პარკებისა და დაცული ტერიტორიების ეკოლოგიური ბალანსი ირღვევა ტურისტული ნაკადის გაზრდასთან ერთად. როგორც ცნობილია, ტურისტული ნაკადის გარკვეული დონემდე ზრდა უსაფრთხოა ეროვნული პარკისთვის, რადგან მას გააჩნია კვლავწარმოებისა და ეკოლოგიური ბალანსის თვითრეგულირების უნარი. მაგრამ გარკვეული პერიოდის შემდეგ ტურისტულმა ნაკადმა შეიძლება გადააჭარბონ ამ დონეს და მოცემულ ტერიტორიაზე ეკოლოგიური ბალანსის თვითაღდგენა უკვე შეუძლებელი გახდეს.

ბუნებრივი ლანდშაფტების მქონე ტურისტული დანიშნულების ადგილებში დგას ეკოლოგიური პრობლემები. ტერიტორიები, რომლებიც იზიდავენ ტურისტებს არა იმდენად ბუნებრივი, არამედ კულტურული ატრაქციონების

საშუალებით, ასევე დგანან ეკოლოგიური ბალანსის დარღვევის საფრთხის წიანზე. ურბანული ტერიტორიებზე ტურისტების დიდი ნაკადი ნიშნავს ზეწოლას ტრანსპორტირების, წყალკანალიზაციის და სანდასუფთავების სისტემებზე. სანამ ადგილობრივი ინფრასტრუქტურა ახარხებს მზარდი ტურისტული ნაკადის მავნე ზემოქმედების უტილიზაციას, ტურიზმის განვითარებას მხოლოდ სარგებელი მოაქვს მოცემული ტერიტორიისთვის, თუმცა თუ ნაკადი მნიშვნელოვნად გაიზარდა, მოცემული ტერიტორია მიიღებს პრობლემებს დაჭუჭყიანებული ჰაერის, გადატვირთული გზების, წყლის მიწოდების შეზღუდვების და სანიტარული მდგომარეობის გაუარესების სახით.

გარდამავალ პერიოდში დაწყებულმა საქართველოს ეკონომიკის რეფორმირების პროცესებმა სოციალურ-დემოგრაფიული გარემოს მნიშვნელოვანი გაუარესება და ტურიზმის ინდუსტრიის განვითარებაზე უარყოფითი ზეგავლენის მოხდენა გამოიწვია.

საოჯახო მეურნეობების ეკონომიკური პრობლემები მოსახლეობის ცხოვრების დონის მკვეთრ შემცირებას ასახავენ, რაც არა მხოლოდ მოსახლეობის ეკონომიკური შესაძლებლობებით, არამედ სხვა უსიამოვნო მოვლენების განვითარებითა განპირობებული, კერძოდ: შობადობის შემცირება, შრომისუნარიანობის ასაკის შემცირება, საპენსიო ასაკის მოსახლეობის რაოდენობის გაზრდა, ზეწოლა ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის ჯგუფების წარმომადგენლებზე

ქვემოთ წარმოდგენილი ცხრილი 1.2.1 ნათლად ასახავს ამ დინამიკას, - სახეზეა ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის ოდენობის შემცირება.

ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობა 2012-2017წლებში

ცხრილი 1.2.1

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
ეკონმ. აქტიური მოსახლეობა (ათასი კაცი)	1965.3	1917.8	1991.8	1944.8	1959.3	-6.0
დასაქმებული (ათასი კაცი)	1704.3	1601.9	1656.1	1628.1	1664.2	-40.1
უმუშევარი (ათასი კაცი)	261.0	315.8	335.6	316.9	295.1	+34.1
უმუშევრობის დონე (ათასი კაცი)	13.3	16.5	16.9	16.3	15.1	+1.8

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური 2012

საქართველოში დემოგრაფიული სიტუაციის მოდიფიკაციის არსებული ტენდენციები მოითხოვენ აუცილებელ ჩარევასა და სასწრაფო ზომების მიღებას, რომლებიც მიმართული იქნებიან არა მარტო ტურიზმის ინდუსტრიის სისტემის განმტკიცებისაკენ, არამედ რეგიონის გარემო პირობების ხარისხისა და ამ პრობლემების თანამდევი პრაგმატული ამოცანების გადაწყვეტისაკენ. ეს უკანასკნელი უკავშირდება სამკურნალო-პროფილაქტიკური და სპორტულ-გამაჯანსაღებელი ღონისძიებების გატარებას ქვეყნის სანატორიულ-საკურორტო ზონებში. უნდა აღდგეს ხელოვნურად შეწყვეტილი სამედიცინო-გამაჯანსაღებელი ტექნოლოგიების ერთიანობა და უნდა შეიქმნას დასასვენებელი კომპლექსის მართვის ერთიანი სისტემა.

ამჟამად საქართველოში ყალიბდება მოსახლეობის გაჯანსაღების კომპლექსური სისტემა, რომელმაც უნდა მოიცვას:

- მოსახლეობის კეთილდღეობის ღონის ამაღლება შრომის ანაზღაურების ამაღლების ხარჯზე და პენსიონერებისა და ბევრი სხვა ნაკლებად უზრუნვეყოფილი ჯგუფების სოციალური უზრუნველყოფა;
- ჯანდაცვის სისტემის სრულყოფა და პროფილაქტიკური ღონისძიებების გატარება გამოვლენილი დაავადებების წინააღმდეგ;

- საკურორტო-გამაჯანსაღებელი, ტურისტული და სპორტული ორგანიზაციების სოციალური გარანტიებისა და სოციალური დაცვის ერთიან სისტემაში ჩართვა;
- ტერიტორიების ეკოლოგიური მდგომარეობის გაუმჯობესება, იმ სახსრების გამოყენებით, რომლებიც მიმართულნი იქნებიან სამრეწველო წარმოების ეკოლოგიზაციისაკენ;
- რეგიონული სტრუქტურების გაძლიერება. ჯანდაცვის განვითარების და სპორტულ-გამაჯანსაღებელი ღონისძიებების ჩატარება ტურიზმის ეგიდით.

ტურიზმის პოტენციურ მონაწილეებად შეიძლება ჩაითვალოს მოსახლეობის შედარებით უზრუნველყოფილი ფენა, ე.წ. „საშუალო ფენა“. საქართველოში საშუალო ფენის ფორმირების პოტენციური ბაზა დიდია, მაგრამ მთავარ დამაბრკოლებელ ფაქტორს წარმოადგენს მოსახლეობის არც ისე მაღალი შემოსავალი, ეკონომიკური დარგებისა და რეგიონების კრიზისი. საქართველოში საშუალო კლასის ფორმირებისა და ტურისტული მომსახურების გამოყენების სფეროების გაფართოებისთვის ტურიზმი მეტად შესაფერის სფეროს წარმოადგენს. ტურიზმის განვითარების ერთ-ერთი ტენდენციაა ტურისტების რიცხვის ზრდაც (ხანდაზმული ადამიანების ხარჯზე)

ტურისტულ მომსახურებაზე მოთხოვნილებების გაზრდის ერთ-ერთ განმსაზღვრელ პირობას ქცევის მოტივაცია და ამ მოთხოვნების დაკმაყოფილების ხერხები წარმოადგენს.

მასლოუმ წამოაყენა მოტივაციის მეტად მარტივი თეორია, რომელიც მოიცავს მოთხოვნათა 5 ჯგუფს (**Гаврильчак 2001-26**), (**Голубков 1995-43**).

- უსაფრთხოება - შიშისა და მღელვარებისგან გათავისუფლება;
- პატივისცემა - როგორც საკუთარი თავის, ასევე სხვების პატივისცემა;
- სიყვარული - ურთიერთდამოკიდებულება (მისწრაფება);
- ფიზიოლოგიური - შიმშილი, წყურვილი, დასვენება, საქმიანობა;
- თვითრეალიზაცია.

ტურისტი, როგორც პიროვნება და აგენტი, წარმოგვიდგება საბაზრო ოპერაციების მონაწილის როლში, ინდივიდუალური კითხვარებითა და შემოთავაზებით. ინდივიდუალური მოთხოვნა ტურისტულ პროდუქტზე ბევრადაა დამოკიდებული მის ხარისხსა და ფასზე. ამ კატეგორიების უკან უკვე სხვა - რაოდენობრივი და ხარისხობრივი მახასიათებლები დგანან (Романова 1996-89). ეს მახასიათებლები მსოფლიოს ბევრ ქვეყანაში ბიზნესტურიზმის განვითარების ძირითად პირობად რჩება.

1.3 ეკოლოგიური ტურიზმის სახეები და ძირითადი პრინციპები

ეკოლოგიური ტურიზმი მიეკუთვნება ბუნებრივი ტურიზმის ფართო, საყოველთაოდ მიღებულ ტიპს. ასეთი მტკიცებულების საფუძველს წარმოადგენს ის ფაქტი, რომ ბუნება ეკოლოგიურ ტურიზმში არის მიზანიც, საბაზი მოგზაურობისათვის და გარემოც, სადაც უშუალოდ იმყოფება ეკოტურისტი ეკოტურის შესრულების დროს. ამ მოცემული კრიტერიუმით ეკოტურიზმი განსხვავდება ტურიზმის სხვა ტიპებისაგან. მაგ: საქმიანი, ფესტივალების, შეხვედრების და სხვა. ეკოლოგიურ და მასთან დაკავშირებულ ტურიზმის სხვა ტიპებს მიაკუთვნებენ საქმიანობის ფართო დიაპაზონს - ხანგრძლივი მეცნიერულ-შემეცნებითი ეკოტურებიდან გამოსასვლელი დღის ხანმოკლე მარშრუტებამდე.

ტურიზმის სფეროში მენეჯმენტის ეფექტიანობის სწორად შეფასება შესაძლებლობას იძლევა აქტიური ზემოქმედება განხორციელდეს ტურისტული ფირმების საქმიანობასა და მათი განვითარების ტენდენციებზე და შედგეს ტურისტული ბიზნესის განვითარების დასაბუთებული გეგმები (შუბლაძე 2008-241)

ეკოტურიზმზე მოთხოვნის ზრდამ განაპირობა დაცული ტერიტორიების და ეროვნული პარკების დაარსების აუცილებლობა. დღეისათვის სწორედ ეს ტერიტორიები წარმოადგენს ეკოტურიზმის ძირითად ობიექტებს.

განსაკუთრებით დაცულს მიეკუთვნება ის ბუნებრივი ტერიტორიები, რომლებზეც მათი ბუნებრივი თავისებურებებისა და მახასიათებლების შენარჩუნების მიზნით ბუნებრივი ობიექტების მართვა და გამოყენება რეგულირდება სპეციალური ნორმატიული აქტებით. დაწესებულია ბუნებათსარგებლობის სპეციალური რეჟიმი, რომელიც მოიცავს სრულ ან ნაწილობრივ, მუდმივ ან დროებით შეზღუდვებს ბუნებით სარგებლობაზე, ხოლო რიგ შემთხვევებში გულისხმობს ბუნებით სარგებლობისათვის განსაკუთრებული მეთოდების გამოყენებას ან აღდგენითი ღონისძიებების გატარებას.

განასხვავებენ დაცული ტერიტორიების შემდეგ კატეგორიებს:

- სახელმწიფო ნაკრძალი;
- ეროვნული პარკი;
- ბუნებრივი ძეგლი;
- აღკვეთილი;
- დაცული ლანდშაფტი;
- მრავალმხრივი გამოყენების ტერიტორია;

წყარო: (საქართველოს 1996-4)

პირველ ორ კატეგორიას ბუნების დაცვისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს. დაცული ტერიტორია წარმოადგენს ბიოლოგიური მრავალფეროვნების, ბუნებრივი რესურსებისა და ბუნებრივ გარემოში ჩართული კულტურული ფენომენების შესანარჩუნებლად შექმნილი განსაკუთრებული მნიშვნელობის მქონე სახმელეთო ტერიტორიას და (ან) აკვატორიას, რომლის დაცვა და მართვა ხორციელდება გრძელვადიან, მყარ სამართლებრივ საფუძველზე.

დაცული ტერიტორიების საერთაშორისო ქსელი წარმოადგენს ბიორეზერვაციების, მსოფლიო მემკვიდრეობის უბნების და საერთაშორისო მნიშვნელობის ჭარბტენიანი ტერიტორიების დაცვის, დაკვირვების, ზრუნვისა და ფინანსური ხელშეწყობის სტატუსის მქონე დაცული ტერიტორიების ქსელს, რომლებიც იქმნება უმნიშვნელოვანესი ეროვნული მემკვიდრეობის - უნიკალური, იშვიათი და სპეციფიკური ეკოსისტემების, მცენარეთა და ცხოველთა სახეობების, ბუნებრივი წარმონაქმნებისა და კულტურული არელების დასაცავად, მათი სამეცნიერო, საგანმანათლებლო, რეკრეაციული და ბუნებრივი რესურსების დამზოგავი მეურნეობის განვითარების მიზნით გამოყენების უზრუნველსაყოფად.

დასვენების მიზნით მოგზაურობათა თანამედროვე პრაქტიკაში პრიორიტეტი უნდა მიენიჭოს ტურიზმის შემეცნებით ფორმებს, რომელთა განვითარება ხელს შეუწყობს დასასვენებლად განათლებული ადამიანების მოზიდვას და მოსახლეობაში ეკოლოგიური და კულტურულ-ისტორიული ცოდნის პოპულარიზაციას. ტურიზმის შემეცნებითი ფორმების განვითარების ერთ-ერთ ძირითად მიმართულებას წარმოადგენს ტურისტული ან ეკოლოგიური მარშრუტები და ბილიკები, რომლებიც ხელს შეუწყობს ბუნებრივი პროცესებისა და მოვლენების შესახებ ცოდნის გაღრმავებას. მეორე უმნიშვნელოვანესი ამოცანაა ადამიანში ეკოლოგიური კულტურის ჩამოყალიბება.

ეკოტურიზმი ბუნებით სარგებლობის ეკოლოგიურად ყველაზე უსაფრთხო სახეა. მის ფარგლებში შეიძლება მოვიაზროთ ორი განსხვავებული პროცესი: პირველი - საგანმანათლებლო, რომელიც დაკავშირებულია ეკოსისტემის ელემენტების შესახებ ინფორმაციის მიზანმიმართულ და თემატურ მიღებასთან, ხოლო მეორე - გაცნობა და ბუნებაზე პროფესიონალური დაკვირვება.

ეკოტურიზმის ფორმების დიფერენციაცია ითვალისწინებს ორ შესაძლო პოზიციას: პირველი დაფუძნებულია იმაზე, რომ რაც უფრო ინტენსიურად გადაადგილდება ტურისტი ბუნებრივ სივრცეში, მით უფრო „აგრესიულია“ ეკოტურიზმის რეალიზებადი ფორმა. ინტენსიურობა განისაზღვრება ტურისტის

აქტიური გადაადგილების დროითა და სიჩქარით თავისი რეკრეაციული მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების მიზნით. მეორე პოზიციას საფუძვლად უდევს ბუნებრივ-რეკრეაციული რესურსების რაციონალური გამოყენების პრინციპი. მისი არსი შემდეგშია: მეცნიერულშემეცნებითი ინფორმაცია, რომელსაც მოიცავს ბუნებრივი ობიექტი, რაც შეიძლება სრული მოცულობით უნდა იყოს გამოყენებული. პირველი პოზიციისაგან განსხვავებით შემეცნებითი პოტენციალის რაციონალური გამოყენება ბუნებრივ ტერიტორიაზე ტურისტული ნაკადების სწორად განაწილების შესაძლებლობას იძლევა.

განსაკუთრებით დაცული ბუნებრივი ტერიტორიები წარმოადგენს უმნიშვნელოვანეს რგოლს ეკოტურიზმის განვითარებაში, რადგან მათ გააჩნიათ რიგი უპირატესობები:

- ფლობს ტურისტული ჯგუფების მომსახურების ჩამოყალიბებულ, ტურისტული მარშრუტების სრულყოფილ და საგანმანათლებლო სამუშაოების ორგანიზების სისტემას;
- აყალიბებს ადგილობრივი მოსახლეობის დამოკიდებულებას კონკრეტულ ტურისტებთან და არსებულ შეზღუდვებთან
- განლაგებულია მიმზიდველ, შემეცნების თვალსაზრისით საინტერესო ადგილებში;
- გააჩნია განსაკუთრებული ინფრასტრუქტურა და მომზადებული პერსონალი;(Кусков 2004-144:150)

ყველა ტიპის განსაკუთრებით დაცულ ბუნებრივ ტერიტორიაზე შესაძლებელია ეკოტურიზმის განვითარება, მაგრამ დაცულ ტერიტორიებზე სხვებისგან გასხვავებით დაწესებულია ეკოტურიზმის განვითარების უფრო მკაცრი რეჟიმები. სამეცნიერო-კვლევითი მიზნების მისაღწევად შექმნილი დაცული ტერიტორიები საშუალებას იძლევა ისინი გამოყენებული იყოს სამეცნიერო ეკოლოგიური ტურიზმისათვის. მაგრამ მისი განვითარებისათვის აუცილებელია ტერიტორიის ზონირება, სადაც ნორმირებული უნდა იყოს ვიზიტორთა რაოდენობა.

ეკოტურიზმის რესურსებს აგრეთვე წარმოადგენს მატერიალური და არამატერიალური კულტურული ობიექტები, აღსანიშნავია, რომ ეკოტურიზმის რესურსებს მიეკუთვნება აგრეთვე ისტორიულ-კულტურული ძეგლები, რომლებიც განლაგებულია განსაკუთრებით დაცულ ბუნებრივ ტერიტორიებზე ან მის ირგვლივ ტურისტული ხელმისაწვდომობის ფარგლებში (ბერიძე 2012-195).

ეკოტურიზმის წარმატებული განვითარებისა და ტურისტული პოტენციალის სრული გამოყენებისათვის, პირველ რიგში დაცულ ტერიტორიებსა და ეროვნულ პარკებში ტურისტული ნაკადების მოცულობა მკაცრად უნდა იყოს განსაზღვრული და რეგულირებული; მეორე, მნიშვნელოვანია დაცული ტერიტორიების ზონირება; მესამე, თუ მარშრუტები ხორციელდება უშუალოდ დაცულ ტერიტორიებზე, მაშინ მარშრუტის დაგეგმვა და განხორციელება უნდა მიმდინარეობდეს, ისე, რომ შესაძლებელი იყოს ბუნებრივი რესურსების შენარჩუნება და კონტროლის განხორციელება; მეოთხე, ეკოტურიზმის განვითარება არ საჭიროებს დაცულ ტერიტორიებზე ახალი სასტუმროების მშენებლობას. ეკოტურისტების განთავსება უნდა მოხდეს არა დაცულ ტერიტორიაზე, არამედ ირგვლივ არსებულ დასახლებულ პუნქტებში. ყველა ეს ღონისძიება შესაძლებელს ხდის გარემოზე უარყოფითი ზეგავლენის მინიმუმამდე დაყვანას.

აქედან გამომდინარე, ეკოტურიზმიდან მიღებული შემოსავალი არა მხოლოდ დაცული ტერიტორიების შენარჩუნებისაკენ, არამედ ადგილობრივი მოსახლეობის სოციალურ-ეკონომიკური მოთხოვნების დაკმაყოფილებისაკენ უნდა იყოს მიმართული. ეკოტურიზმის სოციალური ეფექტი შეიძლება იყოს, ის, რომ ადამიანთა უმრავლესობა, მათ შორის ვისაც მნიშვნელოვანი ზეგავლენის მოხდენა შეუძლია საზოგადოებრივ აზრზე, შეეძლებათ ეწვიონ მათთვის ადრე მიუწვდომელ ტერიტორიებს (ბერიძე 2012-197).

ეკოტურიზმი განსაკუთრებულად დაცული ბუნებრივი ტერიტორიის ფარგლებში ეკოტურიზმის კლასიკურ მიმართულებას წარმოადგენს. ამ

მიმართულების ფარგლებში განხორციელებული ტურები მიეკუთვნება ეკოტურიზმის „ავსტრალიურ“ ან „ჩრდილო-ამერიკულ“ მოდელს. ავსტრალიისათვის დამახასიათებელია საკმაოდ ვრცელი ტყის მასივები, ბიოსხვადასხვაობა, ხოლო განსაკუთრებულად დაცული ბუნებრივი ტერიტორიის რაოდენობა შეადგენს 1000-ზე მეტს. ამ მოდელის საფუძველს წარმოადგენს კონცეფცია, რომელიც შემუშავებულია ავსტრალიის ბუნებისდამცველი ორგანიზაციების მიერ და ეყრდნობა ბუნებრივ გარემოში ეკოლოგიური წონასწორობის შენარჩუნებას და დაცვას, ბუნების შემეცნებას, მისი თავისებურებების გაცნობას, ბუნებაში დასვენებას ემოციური და ესთეტიკური მიზნებით. ასეთივე პოლიტიკას ახორციელებს აშშ-ის ეკოტურიზმის საზოგადოება.

კლასიკური ბუნებისდამცველი ეკოტურიზმის მიმდევრები, მისი ვიწრო გაგებით, შეწუხებულნი არიან გარემოზე ეკოტურისტთა მნიშვნელოვანი ნაკადების მიერ მიყენებული ნეგატიური ზემოქმედების გაზრდის გამო. ისინი მოგვიწოდებენ იმისაკენ, რომ ეკოტურები გასცდეს განსაკუთრებულად დაცული ბუნებრივი ტერიტორიების საზღვრებს და გადავიდეს კულტურული ლანდშაფტების სივრცეში (Ceballos 2001-57).

ტურიზმის ისეთ მასიურ სახეობებში, როგორებიცაა „კულტურული“ და „საექსკურსიო“ ფორმები, თანდათან ჩნდება ეკოტურიზმისათვის დამახასიათებელი ელემენტები, მაგალითად, ეროვნული პარკების მოკლევადიანი დათვალიერება. ამრიგად, ეკოლოგიური ტურიზმის ძირითად ფორმას წარმოადგენს ეკოტური, რომელთა მოწყობაც უნდა ეფუძნებოდეს ეკოლოგიური ტურიზმის საწყის პრინციპებს.

ეკოტურის საწყისი საფუძველია: ბუნებრივი ტურისტული რესურსები; მიზნობრივი აუდიტორია; ტურინდუსტრიის საწარმოები (ტრანსპორტი, განთავსების საშუალებები, კვება, გიდი, მაშველები, რეინჯერები და ა.შ). შემდეგი ეტაპი ითვალისწინებს ტურისტების ფიზიკურ მომზადებისადმი მოთხოვნების

შემუშავებას. ტურის ფორმირების მესამე ეტაპი ყველაზე მოცულობითი და საპასუხისმგებლოა. იგი ითვალისწინებს ტუროპერატორის მიერ ყველა ტურისტული მომსახურების ერთ პაკეტში გაერთიანებას (მეტრეველი 2012-285_286).

დასაგეგმი ეკოტურისტული პროდუქტისადმი მოთხოვნები იყოფა აუცილებელ და რეკომენდირებულ მოთხოვნებად. აუცილებელ მოთხოვნებს მიეკუთვნება ტურისტთა სიცოცხლისა და ჯანმრთელობის უსაფრთხოება, მათი ქონებისა და გარემოს დაცვა. რეკომენდირებულ მოთხოვნებს მიეკუთვნება: დანიშნულებისადმი შესაბამისობა, სიზუსტე და შესრულების დროულობა, კომპლექსურობა, მომსახურების ეთიკურობა, კომფორტულობა, მოგზაურობის ეთიკურობა და ერგონომიკულობა (მეტრეველი 2012-284).

თუ მარშრუტი არ არის სწორად დაგეგმილი და ორგანიზებული, მაშინ ათობით მნახველს შეუძლია მოუტანოს იმაზე მეტი ზიანი, ვიდრე ამას შეძლებდა ასობით ორგანიზებული მნახველი.

განსაკუთრებულად უნდა აღვნიშნოთ ეკოლოგიური ტურიზმის სიახლოვე საქართველოში ადრე პოპულარულ თვითშემოქმედებითი ტურიზმის ფორმებთან. ამასთან, ზოგიერთი ასეთი თვითშემოქმედი ტური შეიძლება ანტიეკოლოგიურიც კი იყოს. მაგალითად, თვითშემოქმედებითი ნადირობა და სპორტული ტურები, რომლებსაც თან ახლავს ნადავლის მოპოვება ცოცხალი ბუნებიდან ან მიზნის მიღწევა ნებისმიერი გზით, მაგალითად, გადასასვლელების მოწყობა მოჭრილი, ცოცხალი ხეების საშუალებით.

როგორც ცნობილია, რეკრეაციული რესურსების ხარისხის დაცემა ხშირად ხდება ტერიტორიის დამსვენებლებით მნიშვნელოვანი გადატვირთვის მიზეზით, ანუ დამთვალიერებელთა დასაშვები ზღვარის ფაქტობრივი რაოდენობით გადაჭარბების მიზეზით. ამასთანავე ბუნებრივი კომპლექსი არსებითად იცვლება საწყის მდგომარეობასთან შედარებით და კარგავს თვითრეგულირებისა და აღდგენის თვისებას. ხდება ე.წ. ლანდშაფტის დიგრესია - სტრუქტურის

დეგრადაცია, რასაც მივყავართ ეკოლოგიური, სარესურსო პოტენციალის, ესთეტიკური მიმზიდველობისა და კომფორტულობის დაქვეითებამდე.

ასეთი დიგრესიის თავიდან აცილების ერთ-ერთ შედარებით ეფექტურ საშუალებას წარმოადგენს დამსვენებელთა გადანაწილება მოცემული ლანდშაფტისათვის, რეკრეაციული დატვირთვის დასაშვები ზღვრული დონის გათვალისწინებით. ჩვეულებრივ დასაშვები რეკრეაციული დატვირთვის ქვემო იგულისხმება ის მაქსიმალური რეკრეაციული დატვირთვა, რომლის დროსაც ბუნებრივი კომპლექსი ინარჩუნებს თვითაღდგენის თვისებას. სხვადასხვა მკვლევარის მიერ შემოთავაზებული ნორმები საკმაოდ სხვადასხვაგვარია, ხოლო ერთიანი ნორმატიული დოკუმენტის არარსებობას დროდარო მივყავართ სერიოზულ სიმწელებამდე ტერიტორიის რეკრეაციული გამოყენების პროექტების შედგენისას (**Чижова 2012-163**).

ბუნება ადამიანის მიერ მატერიალური და სულიერი საჭიროებების დაკმაყოფილების მთავარ წყაროს წარმოადგენს. ამ ფაქტის შეგნებას ადამიანი ბუნებისადმი პატივისცემისა და სიყვარულისაკენ მიჰყავს. ამიტომ საჭიროა მიზანმიმართულად ჩამოვყალიბოთ ბუნების მიმართ მზრუნველი დამოკიდებულება, აღვზარდოთ ადამიანებში მაღლიერების გრძნობა იმ როლისათვის, რომელსაც იგი ასრულებს ახლანდელი და მომავალი თაობების ცხოვრებაში. ამ მიმართებით ეკოლოგიურ ტურიზმს რეალური პოტენციალი გააჩნია, რომელიც თავისი უზარმაზარი რეკრეაციული და შემეცნებითი შესაძლებლობებით მოწოდებულია ჩამოაყალიბოს ბუნების დაცვაზე, ბუნებრივი სიმდიდრეების რაციონალურ გამოყენებაზე მიმართული საზოგადოებრივი შეგნება. ეკოლოგიური ტურიზმი ცდილობს ადამიანებამდე მიიტანოს გარემოს დაცვის საკითხების გადაუდებლობა და აუცილებლობა (**გოგელია 2011-173**)

ტურისტული საქმიანობის დროს თავიდან ვერ ავიცილებთ გარემო ბუნების ცვლილებას. დღესდღეისობით მსოფლიოში მთავარი ადგილი გარემოს დაცვის პრობლემასა და მის გაუმჯობესებას უკავია. ადრე ტურისტული საქმიანობის

შედეგების გამოკვლევას არ ეთმობოდა დიდი ყურადღება, უფრო მეტიც მას განიხილავდნენ დედამიწის ზოგიერთ წერტილზე ან განიხილავდნენ ტურიზმის მხოლოდ სახეობების ზემოქმედების შედეგებს.

ტურიზმის ზემოქმედება გარემოზე შეიძლება იყოს პირდაპირი და ირიბი, ასევე დადებითი და უარყოფითი. ტურიზმი ვერ განვითარდება გარემოსთან ურთიერთობის გარეშე, მაგრამ ტურიზმის განვითარების სწორი და მიზნობრივი დაგეგმვის დახმარებით შეიძლება შევამცვიროთ ნეგატიური და გავზარდოთ დადებითი შედეგები (Аникина 2001-4).

ტურიზმის ბუნებაზე გავლენის შეფასებისას ასევე დიდი მნიშვნელობა აქვს, თუ რა თვალსაზრისით განიხილავენ მას, რადგან ის რაც ტურისტის თვალსაზრისით პოზიტიურია, ადგილობრივი მოსახლეობისათვის შეიძლება ნეგატიური იყოს. მაგალითად, პარკების შენარჩუნება შეიძლება ნახირის საძოვრების შემცირების მიზეზი გახდეს, რაც კვებითი პროდუქტების შემცირებას გამოიწვევს.

ტურიზმის ნეგატიური მოქმედება სამწუხაროდ აჭარბებს დადებითს. უფრო ხშირად ესაა ზემოქმედება მდინარეების, ზღვის, ტბების, წყლის სისუფთავეზე, ასევე ჰაერის ხარისხზე, რადგან გამოიყენება ტრანსპორტი შიგაწვის ძრავებით, სხვადასხვა გასართობი დაწესებულებების ხმაური, ტურისტების მიერ ადგილობრივი და ველური ფაუნის განადგურება, ისტორიული ძეგლების დაშლა ვანდალების მიერ, მათზე წარწერების გაკეთება და ა.შ. ეს გარემოზე მიყენებული უმნიშვნელო მაგალითებია.

გარემოზე ზემოქმედების შეფასებისათვის მიღებულია სხვადასხვა მოდელები. ზოგიერთ ტურისტულ ადგილებში სუსტად მოქმედებენ ნორმატიული აქტები და საერთოდ არ არის ბუნების დაცვის სამსახური. გარემოს დაცვის უზრუნველყოფისათვის ნორმატიული ბაზის არსებობამ არ უნდა შეუშალოს ხელი ტურიზმის განვითარების და დაგეგმვის პროცესს. ამ დარგის სპეციალისტებმა თვითონ უნდა შეაფასონ გარემოზე ზემოქმედება. უნდა აღინიშნოს, რომ გარემოს

დაცვა არის უფრო ადვილი და იაფი, ვიდრე მიყენებული ზიანის გამოსწორება მომავალში (გოგელია 2012-142).

ტურიზმი, როგორც წესი არის ფაქტორი, რომელიც სტიმულს აძლევს გამოვლინებას, დაცვას, რესტავრაციას, ბუნებრივი რესურსების და კულტურულ-ისტორიული ღირებულებების რაციონალურად გამოყენებას. ეს ხდება იმიტომ, რომ სხვა ქვეყნის ტურისტების მიმღები ქვეყანა მობილიზაციას უკეთებს რეკრეაციულ რესურსებს, რათა ღირსეულად შეხვდეს სტუმრებს და დააყოვნოს თავის ტერიტორიაზე.

ტურიზმის მასიური განვითარება მალავს ბევრ საშიშროებას ცხოველთა სამყაროსთვისაც, რადგან ზოგიერთი ტურისტი არ კმაყოფილდება დათვალიერებით, ფაუნის წარმომადგენლების კინო-ფოტოგადაღებით და ცდილობს რომ ცხოველის მოკვლით მიიღოს სიამოვნება ნადირობაში, ცოტას ფიქრობს იმაზე, თუ რა დანაკლისს აყენებს ბუნებას.

ბუნებრივი სიმდიდრის დაცვა სპეციალური ტექნიკური საშუალებების შექმნასაც მოითხოვს. ეს პირველ რიგში ეხება საკურორტო საქმეში სხვადასხვა ტიპის მანქანების დანერგვას: სანაპიროს, სასმელი და ზღვის წყლის, ტბების და წყალსაცავების გამწმენდი, მეორე რიგში - ტექნიკის უფრო ფართო გამოყენებას ბუნების მდგომარეობაზე დამსვენებელთა ქცევაზე დაკვირვებისათვის, მესამე - ტურისტების ტრანსპორტის ახალი სახეობებით მომარაგება და აღჭურვა, რომელთა გამოყენება გამორიცხავდა ბუნებაზე მიყენებულ ზიანს (გოგელია 2012-143).

ზემოთაღნიშნული პრინციპები ერთიანობაში ქმნიან ეკოლოგიური ტურიზმის მენეჯმენტის ძირითად ვექტორს. ეკოტურიზმის მიმართულებათა კონსტრუქციულგეოგრაფიული მიმართულებების საწყისი ფუნქცია და მოქმედების შინაარსი მოიცავს შემდეგ ასპექტებს: ორგანიზაციულ-დაგეგმარებითს, მოტივაციურს და მაკონტროლებელს.

ეკოტურიზმის მენეჯმენტის ორგანიზაციული ასპექტი ორიენტირებულია ხარისხიანი პროდუქტის შექმნასა და მისი რეალიზაციისაგან მოგების მიღებაზე, რაც გულისხმობს ორგანიზაციული, ეკონომიკური, სოციალურ-კულტურული, ფსიქოლოგიური, პედაგოგიური, მატერიალურ-ტექნიკური, ადამიანური რესურსების საფუძველზე კომპლექსური ღონისძიებების შემუშავებასა და შესრულებას. ეს ღონისძიებები განკუთვნილია ტურისტებისათვის, რათა მათ აქტიურად შეისწავლონ ბუნებასთან ურთიერთობის კულტურა, რაც მოიცავს: სხვადასხვა მეცნიერულ-მეთოდოლოგიური, ნორმატიული, სახელმძღვანელო მასალების შექმნას, თემატური პროგრამების შემუშავებას, ვიდეოკადრების, ბუნების დაცვის თემაზე შექმნილი გამოფენების ორგანიზებას, ნაკრძალებში ბუნებრივი მუზეუმების შექმნას, მარკირებული მარშრუტების და სარეკლამო ილუსტრირებული მასალების ეკომხატვრულ და ეკოდიზაინერულ დამუშავებას, ტურისტებისათვის სხვადასხვა რეკომენდაციებისა და სამახსოვროების შექმნას, სემინარების, სიმპოზიუმების, პრეზენტაციების, ეკოტურისტული შეკრებების, შეჯიბრებების, ეკოტრენინგების, ეკოთამაშების ჩატარებას და ა. შ. ეს ღონისძიებები უნდა შესრულდეს ადმინისტრაციასთან, სპეციალურ ადგილობრივ სამეურნეო-ადმინისტრაციულ და ბუნებისდამცველ ორგანიზაციებთან ერთად, ტურიზმის სახელმწიფო რეგულირების და ბუნების დაცვის ორგანიზაციებთან მჭიდრო კავშირში.

ეკოტურიზმის მენეჯმენტში სპეციფიკური როლი ეკისრება მოტივაციას, რომელსაც აკისრია მენეჯმენტის უმთავრესი ფუნქცია - იქონიოს დიდი გავლენა იმ ადამიანებს შორის ურთიერთობათა ფართო სპექტრზე, რომლებიც პირდაპირ ან ირიბად არიან ჩართული ეკოტურისტულ საქმიანობაში. სადაც იგულისხმება ტურორგანიზაციების თანამშრომლების, ბუნებისდამცველი ორგანიზაციების პერსონალის და მოსახლეობის (დამსვენებლები და ტურისტები) მოტივაცია.

ეკოტურიზმის მენეჯმენტში კონტროლის ფუნქციის რეალიზაცია - ტურისტების ბუნებაში ქცევის ნორმების დაცვაზე, პირდაპირი პასუხისმგებლობის

ხარჯზე. ეს პასუხისმგებლობა არ დელეგირდება დაცული ტერიტორიების, ბოტანიკური ბაღების და გარემოს დაცვითი ორგანიზაციების ადმინისტრაციაზე და შეადგენს ეკოლოგიური ტურიზმის ან ტურისტული კომპანიების (ტურაგენტების, ტუროპერატორების) მენეჯერების პირდაპირ მოვალეობას. ასეთი პასუხისმგებლობა უნდა აისახოს დაცული ტერიტორიების, ბოტანიკური ბაღების და გარემოს დაცვის ორგანიზაციებთან მოლაპარაკებაში (გოგელია 2011ა-174).

ეკოტურიზმის მეტნაკლებად თანამედროვე ფორმულირება ეკუთვნის ტ. კ. სერგეევს, ის აკუმულირებას უკეთებს და აკონკრეტებს ამ სახეობის საქმიანობის რიგ ძირითად მომენტებს და მთლიანად ხსნის მის არსს. ავტორის აზრით ეკოლოგიური ტურიზმი - არის „იმ უნიკალური ბუნებრივი ტერიტორიების მონახულება, რომლებსაც ნაკლებად ეხება სამეურნეო საქმიანობა, სადაც შემონახულია ადგილობრივი მოსახლეობის ტრადიციები, ის ზრდის ტურისტულ პროცესში მონაწილე ყველა ტურისტის ეკოლოგიური კულტურის და ადგილობრივი მოსახლეობის ცხოვრების დონეს. ამასთანავე ის არის ბუნების დაცვის ნორმებისა და ტექნოლოგიების გამოყენება ეკოლოგიური ტურებისა და პროგრამების შესრულებისას“ (Сергеева 2004-33).

ეკოლოგიური ტურიზმის მნიშვნელობა და შინაარსი ბოლომდე ჯერ კიდევ არ ჩამოყალიბებულა, პარალელურად არსებობს მთელი რიგი ტერმინების, რომლებიც ძალზედ ახლოს არიან მასთან და ზოგ შემთხვევაში მას ანაცვლებენ კიდევ: ბუნებრივი ტურიზმი, მწვანე ტურიზმი, ტურიზმი ველურ ბუნებაში, სათავგადასავლო ტურიზმი, რბილი ტურიზმი, ალტერნატიული ტურიზმი, აგროტურიზმი და სხვა.

თავი II. ეკოტურიზმის მენეჯმენტის განვითარების სტრატეგიები და მიმართულებები

2.1. ეკოტურიზმის მნიშვნელობა საქართველოს სოციალურ ეკონომიკურ განვითარებაში

ეკოტურიზმი მსოფლიო ტურიზმის ინდუსტრიის ერთ-ერთი ყველაზე დინამიურად განვითარებადი დარგია, რომელიც ვიწრო სეგმენტიდან მასიურ მიმართულებად გადაიქცა. ამასთან ყოველწლიურად 30 %-ით იზრდება ეკოტურისტების რაოდენობა. ეკოტურიზმის განვითარების ტენდენცია დადგენილია გაერთიანებული ერების მსოფლიო ტურისტული ორგანიზაციის (UNWTO) მიერ. ამ ორგანიზაციის პროგნოზით ეკოტურიზმი შედის 2020 წლამდე ტურიზმის სფეროს განვითარების ხუთ ძირითად სტრატეგიულ მიმართულებათა რიცხვში (**Фомин 2010-9**).

გაეროსა და მსოფლიო ტურიზმის ორგანიზაციის მონაცემებით 2000 წელს ეკოტურიზმიდან მიღებულმა შემოსავალმა 154 მლრდ აშშ დოლარი შეადგინა. როგორც კანადელი მეცნიერები ამტკიცებენ, რეალურ სიტუაციასთან შედარებით მონაცემები შემცირებულია 5-7-ჯერ. ეს დაკავშირებულია იმასთან, რომ საერთაშორისო ტურიზმი ტურისტების საერთო რაოდენობის 9%-ს შეადგენს, მაშინ როდესაც 91% მოდის შიდა ტურიზმზე. ექსპერტების შეფასებით, ეკოტურიზმის საჭიროებისათვის ყოველწლიურად იწარმოება 55 მლრდ დოლარის ღირებულების საქონელი .

ბიოლოგიური რესურსების ეკოტურიზმის ობიექტებად გამოყენება უფრო ადვილია, ვიდრე მათი უტილიტარული გამოყენება. ამბოსელის (კენია) პარკში, ერთ ლომს მოაქვს 27000 აშშ დოლარზე მეტი შემოსავალი, ხოლო სპილოების ჯოგს - 61000 აშშ დოლარი. მთლიანობაში ეს თანხა აღემატება იმ შემოსავალს,

რომლის მიღებაც შესაძლებელია ტყავისაგან და ეშვებისაგან. ყოველივე ეს ამართლებს მოცემული პოპულაციების დაცვასა და აღდგენაზე გაწეულ ხარჯებს.

განვითარებულ ქვეყნებშიც ეკოტურიზმი წარმოადგენს მომგებიან ბიზნესს. მაგალითად, კანადაში ეკოტურებიდან მიღებული შემოსავალი წარმოადგენს შიდა ტურიზმის მთლიანი შემოსავლების 1/4-ს. სახელმწიფო ხაზინაში ეკოტურიზმის გადასახადების სახით წელიწადში შედის დაახლოებით 1.7 მლრდ აშშ დოლარი, რაც 5-ჯერ აღემატება იმ თანხას (300 მლრდ აშშ დოლარი), რომელსაც სახელმწიფო ხარჯავს ბუნების დაცვის ღონისძიებებზე. კანადის ეროვნულ პარკებს 90-იან წლებში სტუმრობდა დაახლოებით 20 მლნ ეკოტურისტი, ხოლო რეგიონალურ პარკებს - 47 მლნ ეკოტურისტი. აშშ-ს ეროვნული პარკები, იმავე წლებში წელიწადში ღებულობდა 270 მლნ ეკოტურისტს, ხოლო ცალკეული შტატების პარკები კი კიდევ 500 მლნ ეკოტურისტს. ამასთანავე, ზოგიერთ შტატში ეკოტურისტების რაოდენობა წელიწადში აჭარბებდა შტატის მოსახლეობის რაოდენობას. ამრიგად, ეკოტურიზმს შეუძლია სერიოზული ფინანსური მხარდაჭერა გაუწიოს ბუნებისდაცვით ღონისძიებებს (**Filion 1992-136**)

ეკოლოგიურ ტურიზმს შეუძლია მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანოს ეროვნული ეკონომიკის განვითარებაში და ქვეყანას მისცეს მნიშვნელოვანი რესურსები. ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ფინანსური შემოსავლის არხები და ფორმები შეიძლება იყოს სხვადასხვაგვარი: ეკოტურიზმიდან მიღებული შემოსავლის ნაწილის გადარიცხვა ადგილობრივ ბიუჯეტსა და სპეციალურ ფონდებში, როგორც კომპენსაცია ბუნებათსარგებლობისათვის; მთლიანი შიდა პროდუქტის შექმნა; გადასახადი სარგებლობისათვის, რომლის უფლება ტურისტულ კომპანიებს გადაეცემათ ადგილობრივი მართვის ორგანოების მიერ (იჯარა და მისთანები); ვალუტის დამატებითი შემოდინება; ინვესტიციების შემოდინება; ინფრასტრუქტურის განვითარება; ტურფირმებისათვის ადგილზე მოსამზადებელი სამსახურის გაწევა (მაგ: კვების პროდუქტებით, ადგილობრივი

წარმოების სუვენირებით მომარაგება და სხვა); მოსახლეობის დაფინანსება; რეგიონისა და მოსახლეობის ეკონომიკური მოგების მაქსიმალიზაცია.

ჩვენი ქვეყნის ტურიზმის პოლიტიკის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ნაკლია ის, რომ ჯერ კიდევ არ არის საბოლოოდ შემუშავებული აზრი იმის შესახებ თუ მთლიანად ქვეყანა და მისი ცალკეული რეგიონები რა ტიპის ტურისტული მომსახურების ჩამოყალიბებას აპირებენ, ანუ როგორი იქნება მომავალში ტურიზმის განვითარების სპეციალიზაცია. გარდამავალი ქვეყნის ეკონომიკის პირობებში მყოფი ქვეყნისათვის, ყველაზე სწორი იქნებოდა მომგებიანი სახეობების განვითარება, რამაც ასახვა უნდა ჰპოვოს საქართველოს ტურისტულ ბაზარზეც. ამ შემთხვევაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება პასიურიდან აქტიურ დასვენებაზე ორიენტაციის გადატანას, მოთხოვნის ინდივიდუალიზაციას, მომხმარებელთა აზროვნების ეკოლოგიზაციას, ინდივიდუალიზმის წინ წამოწევას, აქტიურ მუშაობას ბაზრის სეგმენტაციასა და დივერსიფიკაციაზე (მიქაშავიძე 2012-35).

ეკოტურიზმის განვითარებისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა უპირატესად ენიჭება ბუნების დაცვის სხვადასხვა ასპექტებს. განსაზღვრული წვლილი ბუნების დაცვაში ეკოტურიზმს შეაქვს განსაკუთრებით დაცული ბუნებრივი ტერიტორიების მხარდაჭერით. ეს უკანასკნელი უდიდეს როლს თამაშობს პლანეტის ეკოლოგიური ბალანსის შენარჩუნებაში.

სწორი გზით განვითარების პირობებში ეკოტურიზმს შეუძლია გადამწყვეტი როლი ითამაშოს თანამედროვე სოციალურ-ეკოლოგიური კრიზისის დასრულებაში. განსაკუთრებით დაცული ბუნებრივი ტერიტორიების უმრავლესობა იქმნება ეკოლოგიური ტურიზმის განვითარების მიზნით.

მაგალითად, განვითარებად ქვეყნებში ეკოტურიზმი წარმოადგენს ბუნებრივი რესურსების გამოყენების შედარებით არარაციონალური ფორმების ალტერნატივას ხე-ტყის დამზადება, სასარგებლო წიაღისეულის მოპოვება, ფართომასშტაბური ნადირობა და ა.შ. რომლებსაც თავდაპირველად მოაქვთ სწრაფი და დიდი მოგება,

მაგრამ ბუნებრივ-რეკრეაციული რესურსების ექსპლუატაციის მუდმივად მზარდი მასშტაბები შესაბამისად ზრდიან მათი არარაციონალური მოხმარების შედეგად გამოწვეულ უარყოფითი შედეგების მასშტაბებსაც. არარაციონალურ ბუნებათსარგებლობას მივყავართ რეკრეაციული პოტენციალის განადგურებამდე. ყოველწლიურად ტროპიკებში იჩეხება ტყის 17 მილიონი ჰექტარი. ეკოტურიზმის განვითარებას თავისი წვლილი შეაქვს ტყის ჩეხვის შეჩერების საქმეში, ისეთ ქვეყნებში როგორებიცაა კოსტა-რიკა, ბრაზილია, კენია და სხვა.

ეკოტურიზმი დიდ გავლენას ახდენს სხვადასხვა ეკონომიკური დარგების განვითარებაზე. მაგ: ტრანსპორტზე, კავშირგაბმულობაზე, კერძო სექტორზე და სხვა.

საზღვარგარეთის ქვეყნების გამოცდილება აჩვენებს, რომ ეკოტურიზმის განვითარება იწვევს სხვადასხვაგვარ შედეგებს, ადგილობრივ, რეგიონულ და ეროვნულ დონეზე, ძალზედ სასარგებლოდან - უკიდურესად დამანგრეველამდე. ყველა ამ დონეზე ეკოტურიზმის ეკონომიკური, ეკოლოგიური და სოციალური შედეგები შეიძლება სხვადასხვაგვარი იყოს, ქვეყნის ან რეგიონის კულტურული თავისებურებებისა და ადგილობრივი ეკონომიკის, მისი მასშტაბებისა, განვითარების დონესა და დივერსიფიკაციის მიხედვით. ამასთანავე ძალზედ მნიშვნელოვან მომენტს წარმოადგენს ის, თუ ეკოტურიზმის რომელი ფორმა და სახეობა ვითარდება კონკრეტულ რეგიონში.

იმისათვის, რომ გამოვრიცხოთ რეგიონების, მითუმეტეს ქვეყნების ეკონომიკური პრობლემები, სრულიად არ უნდა დავეყრდნოთ ეკოტურიზმიდან მიღებულ შემოსავლებს. აუცილებელია ეკონომიკის დივერსიფიკაცია და მეურნეობის სხვა დარგების განვითარება.

ასევე ეკოტურიზმს აქვს როგორც დადებითი ასევე უარყოფითი ფაქტორები. დადებითი ის რომ, ეკოტურიზმი ეკონომიკის განუყოფელი ნაწილი გახდა მრავალ განვითარებად ქვეყანაში და წარმოადგენს ყველაზე მყარი ვალუტის საჭირო და ერთადერთ წყაროს (კენია, ნეპალი, კოსტარიკა და სხვები). უარყოფითი კი ის რომ

მიმღები ქვეყნებისათვის საშიშია ტურისტული მონოსტრუქტურა, რამდენადაც ეკოტურიზმს ემუქრება მოთხოვნის ძლიერი ცვლილებები და კიდევ ერთი პრობლემა - სეზონურობაა. არსებობს პიკისა და ტურისტული აქტიურობის ვარდნის სეზონები. ეს იმას ნიშნავს, რომ სასტუმროები, ტრანსპორტი, ეკოტურიზმის ინფრასტრუქტურის სხვა ობიექტები და მათში მომუშავე პერსონალი უმუშევარი რჩება წლის უმეტეს პერიოდში.

ეკოტურიზმს მოაქვს მოგება უცხოური ვალუტის სახით, მაგრამ მისი არსებითი ნაწილი ტოვებს ქვეყანას (რეგიონს). უნდა აღინიშნოს, რომ ნაკლებად განვითარებული ქვეყნების ეკონომიკაში „გაჟონვა“ ძალიან მნიშვნელოვანია, რადგან ეკოტურიზმის ბიზნესთან კავშირში გამოიყენება დიდი რაოდენობის უცხოური საქონელი, რომლებიც მიეკუთვნებიან „ფუფუნების ინდუსტრიას“. მსოფლიო ბანკის მონაცემების თანახმად, განვითარებად ქვეყნებში ეკოტურიზმიდან მიღებული შემოსავლის საშუალოდ 55 % ბრუნდება უკან, განვითარებულ ქვეყანაში. რაც უფრო ნაკლებია გაანალიზებული ტერიტორიის სიდიდე და რაც უფრო დაბალია მისი ეკონომიკური განვითარების დონე, მით უფრო მაღალია „გადინება ხარჯვის ყველა ციკლის დროს“ (Healy 1988-39).

2.2. ეკოტურიზმის განვითარება მომსახურების დონის ამაღლებით

მაღალი ხარისხის სერვისის არარსებობა წარმოადგენს ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს მიზეზს, რომლის გამოც ეროვნული ფირმები კონკურენციას ვერ უწევენ უცხოურ კომპანიებს. კონკურენციის პირობებში იმარჯვებს მხოლოდ ის, ვისაც ესმის ხარისხიანი მომსახურების მნიშვნელობა, ეს უკანასკნელი გულისხმობს მომსახურების კომპლექსს, რომელიც გარკვეულწილად დაკავშირებულია წარმოების ტექნიკურად რთული ფაქტორების გამოყენებასთან (მანქანა-დანადგარები და სხვა სამრეწველო ტექნიკა) და უზრუნველყოფს მათ მუდმივ მზადყოფნას მაღალეფექტიანი ექსპლუატაციისათვის.

ტურისტული პროდუქტების შექმნისა და განვითარების პროცესში გამოყენებული სოციალური და ეკონომიკური ცოდნა და გამოცდილება აისახება ეკოლოგიური ტურის ხარისში. მომსახურების ხარისხზე შეიძლება ვიმსჯელოთ ტურისტული კომპანიებში მომხმარებლების რაოდენობრივ დინამიკაზე დაკვირვებით. ტურისტული კომპანია მომხმარებლებს უნდა სთავაზობდეს საფირმო სტილის შესაბამის, მაღალი ხარისხის მომსახურებას. საყოველთაო პრაქტიკა ადასტურებს, რომ ამგვარი სერვისი ტურისტულ ფირმასა და მომხმარებელს შორის ნდობის მოპოვების საუკეთესო საშუალებას წარმოადგენს. ის ეხმარება მომხმარებლების მოზიდვაში, აყალიბებს დადებით დამოკიდებულებას კონკრეტული კომპანიის მიმართ, უზრუნველყოფს გაყიდვების სტაბილურ ზრდას.

ხარისხიანი ეკოტურისტული მომსახურება პირველ რიგში ინფორმაციის დიდ რაოდენობას გულისხმობს: რუკები, სქემები, ბროშურები სხვადასხვა ენაზე, ბილიკები ნიშნულებით, სამეთვალყურეო შენობები და ა.შ. ასევე მნიშვნელოვანია პროფესიონალურად მომზადებული თარჯიმნების, მენეჯერების (ეკოლოგიური მენეჯმენტის სპეციალიზაციით), ექსკურსიამძღოლ-ეკოლოგების და სხვა სპეციალისტების როლი. ეკოტურიზმის განვითარების ერთ-ერთი უმთავრეს პრობლემას კადრებით უზრუნველყოფა წარმოადგენს. მაღალი ხარისხის ეკოტურისტულ სერვისში იგულისხმება ისეთი მომსახურება, რომელიც უზრუნველყოფს ეკოტურისტებს მათი მოთხოვნების შესაბამისად, კომფორტით მოგზაურობის პროცესში საქონლის (ეკოლოგიურად სუფთა პროდუქტის) და სხვადასხვა სახის მომსახურების შეძენისას.

მაღალი ხარისხის სერვისის მაგალითს წარმოადგენს ზოგიერთ კომპანიაში ეკოტურის გაყიდვისას მომხმარებლისათვის, გაყიდვამდელი და გაყიდვის შემდგომი მომსახურების არსებობა. გაყიდვამდელი სერვისი გულისხმობს კატალოგებისა და ბროშურების სისტემის შემუშავებას (რომლებიც აცნობენ მომხმარებელს კონკრეტულ ეკოტურს); კვალიფიციურ კონსულტაციას და

მყიდველისათვის საინტერესო ეკოტურის ნათელ დემოსტრირებას პოსტერების გამოყენებით; ყოველი მყიდველისადმი ინდივიდუალურ მიდგომას. გაყიდვის შემდგომი მომსახურება მოიცავს საგზურების ტუროპერატორისაგან სწრაფ და უსასაყიდლო მიწოდებას მყიდველზე, ეკოტურისტის დაზღვევას. ღონისძიებათა კომპლექსი, რომელიც მიმართულია მოთხოვნის ფორმირებისა და პროდუქციის გასაღების სტიმულირებისაკენ, ასევე მაღალი ხარისხის ეკოლოგიური ტურისტული მომსახურების უზრუნველყოფის სტრატეგიის შემადგენელ ელემენტს წარმოადგენს, რაც გულისხმობს:

- I. მომხმარებლებთან ურთიერთობას - რადგან მომხმარებლების უმრავლესობისათვის მთავარია ის, თუ როგორ ეპყრობიან მას კომპანიის თანამშრომლები ემოციური კონტაქტის დამყარების თვალსაზრისით;
- II. სხვადასხვა ორგანიზაციებში, ტურისტულ ფესტივალებში, გამოფენებში მონაწილეობას;
- III. რეკომენდაციებს - ე.წ. რეკლამას „მომხმარებლიდან მომხმარებლამდე“. მომხმარებლებისაგან, რომლებიც მთლიანად არიან დაკმაყოფილებული მათთვის გაწეული მომსახურებით, შეიძლება მივიღოთ დადებითი რეკომენდაცია;
- IV. ტურისტული მომსახურების გაყიდვას შემდეგი სქემის მიხედვით: რა უნდა მომხმარებელს, შეთავაზებული მომსახურება მიესადაგება თუ არა მომხმარებელთა მოთხოვნებს, ხდება თუ არა მომსახურების პროცესში მომხმარებლის ჩართულობის უზრუნველყოფა;
- V. მასობრივი ინფორმაციის საშუალებების გამოყენებას საზოგადოებრივი აზრის ჩამოსაყალიბებლად.
- VI. სარეკლამო ბროშურებისა და წინადადებების პირდაპირ გაგზავნას;

მნიშვნელოვანია, რომ ეკოლოგიური ტურის ყველა შემადგენელი, განთავსება, ტრანსპორტირება, კვება, სანახაობა და ა.შ. ერთიან კომპლექსურ-ხარისხობრივ

სისტემაში იყოს გაერთიანებული და საბოლოო ჯამში უზრუნველყოფდეს ეკოტურის საერთო მაღალ ხარისხს. ეს განსაკუთრებით მიზანშეწონილია სასტუმროებისათვის. საქართველოში მოგზაურ ეკოტურისტებს ხშირად არ აქვთ წარმოდგენა, რით შეიძლება განსხვავდებოდეს ერთი სასტუმრო მეორისგან იმ ქვეყანაში, რომელშიც ისინი აპირებენ მოგზაურობას. ჩვეულებრივ მათ აცნობებენ, თუ რამდენ ვარსკვლავიანია შეთავაზებული სასტუმრო. მაგრამ სასტუმროები ვარსკვლავების რაოდენობის მიხედვით არ არის ერთნაირი, რაც გამოწვეულია ვარსკვლავების მინიჭების სხვადასხვა სისტემების არსებობით. სამვარსკვლავიანი სასტუმრო აშშ-ში მომსახურების ხარისხით ხშირად აჭარბებს ევროპულ ოთხვარსკვლავიან სასტუმროს. ამიტომ ეკოტურისტებმა წინასწარ უნდა იცოდნენ, სასტუმროს ვარსკვლავების რაოდენობა, ერთი დღე-ღამის ღირებულება, მაცივრის, კონდენციონერის და ტელევიზორის არსებობა. ბუნებრივია, ორვარსკვლავიან სასტუმროში არ უნდა ველოდეთ კონდენციონერსა და პარფიუმერიას, რაც განპირობებულია არა მხოლოდ ეკონომიური, არამედ სოციალური პარამეტრებითაც. მაგრამ მოთხოვნების ელემენტარულ ჩამონათვალს ნებისმიერი სასტუმრო უნდა იცავდეს. სანდო საკეტები კარებზე, სახანძრო უსაფრთხოება, სუფთა თეთრეული, პერსონალის ელემენტარული თავაზიანობა და მრავალი სხვა ელემენტი მომხმარებლებთან (ტურისტებთან) მიმართებაში, ის მინიმალური პირობები, რომელთა გარეშეც არ შეიძლება საუბარი სასტუმროში მაღალი ხარისხის მომსახურებაზე.

ექსკურსიებისა და მრავალფეროვანი ეკოლოგიური ტურების გარდა დაცულ ბუნებრივ ტერიტორიებს შეუძლიათ სტუმრებს შესთავაზონ დამატებითი ტურისტული მომსახურების მრავალფეროვანი სპექტრი:

- ეკოლოგიური კაფეების მომსახურება, სადაც ტურისტს შეუძლია კომფორტულად დაისვენოს, მოუსმინოს „ეკოლოგიურ“ მუსიკას და შეუკვეთოს ეკოლოგიურად სუფთა პროდუქტისაგან დამზადებული კერძები;

- ბაზრობები, ფესტივალები გამოფენები და სხვადასხვა ღონისძიებები;
- სხვადასხვა საგანმანათლებლო (ლექციები, სლაიდ-შოუ) კონსულტაციური მომსახურება;
- შესაძლებლობა დარჩნენ კემპინგზე და ისარგებლონ აბაზანით;
- ტურისტული აღჭურვილობის გაქირავება;
- ეკოტურები, სქემები, რუკები;
- სურვილისამებრ განთავსდნენ დაცული ბუნებრივ ტერიტორიების კუთვნილ ეკოლოგიურ სოფლებში;
- სუვენირები, მათ შორის დაცული ტერიტორიების სიმბოლიკით;
- ეკოლოგიური ტრანსპორტით მომსახურება;

ტურისტული მომსახურების შექმნის მომენტში ეკოტურისტმა უნდა იცოდეს მომსახურებისაგან მისაღები სარგებლის შესახებ. მაგ: ავიაბილეთის გაფორმების დროს შესაძლებელია გარკვეული ფასდაკლებებით სარგებლობა: როგორცაა საექსკურსიო, ახალგაზრდული და საოჯახო. თუ ცოლ-ქმარი მიფრინავს ერთი მიმართულებით და უკან ბრუნდებიან ერთად, ასეთ შემთხვევაში ერთ-ერთ მათგანს შეიძლება ჰქონდეს უფლება ისარგებლოს 50%-იანი ფასდაკლებით ბილეთზე. ამავე დროს აუცილებელია მივალწიოთ იმას, რომ შეღავათები უზრუნველყოფილი იყოს შესაბამისი მაღალხარისხოვანი მომსახურებით. მაღალი ხარისხის სერვისის ძირითად აუცილებელ პირობას წარმოადგენს ადამიანებთან ურთიერთობის ხელოვნების ცოდნა.

ადამიანური ურთიერთობების ხელოვნება წარმოადგენს კეთილგანწყობის, კომუნიკაბელობის, შესაძლო მომხმარებლის ნდობის მოპოვების, თანამოსაუბრის მოსმენის ნიჭის, სიამაყის დაძლევის საფუძველს. შესაძლებელია ხასიათის კიდევ ბევრი ისეთი ნიშნის ჩამოთვლა, რომელიც წარმოიშობა სხვა ადამიანებთან ურთიერთპატივისცემის საფუძველზე დამყარებული ურთიერთობის დროს.

ეკონომიკურად განვითარებულ ბევრ ქვეყანაში მომსახურების სფეროს თანამშრომელი შეიძლება დაითხოვონ, თუ ის შესაძლო მომხმარებელთან ურთიერთობისას გამოიჩინს უმნიშვნელოდ მცირე უპატივცემულობას. შეიძლება სხვადასხვანაირად მივუდგეთ მენეჯერის ასეთ დამოკიდებულებას, მაგრამ გაგებით უნდა მოვეკიდოთ იმასაც, რომ, თუ კომპანიის თანამშრომლები არ გამოიმუშავენ თავდაჭერის უნარს, დისციპლინას და ზრდილობიანები არ იქნებიან საჭირო დროსა და ადგილას, არ იარსებებს მაღალი ხარისხის სერვისი, უიმისოდ კი არ მოხდება მისი რეალიზაცია. სწორედ პატივისცემის, მომხმარებლის მიმართ მოვალეობის გრძნობის, ელემენტარული დისციპლინის და სხვა მისი თანამდევი ფაქტორების არარსებობა იწვევს ეკოტურისტული სფეროს განვითარებაში ბევრი ნაკლოვანების არსებობას

ბევრი მკვლევარი აღნიშნავს ადამიანებთან ურთიერთობის განმსაზღვრელ როლს მაღალი ხარისხის ტურის მომზადების და განხორციელების პროცესში. ბევრი მეცნიერი მიუთითებს იმაზე, თუ რას წარმოადგენს ტურისტი თავისი ფსიქოლოგიური და ტიპობრივი წყობით, აღნიშნავს ეკოტურისტებისა და ადგილობრივი მოსახლეობის სოციალურ-ფსიქოლოგიური დახასიათების სხვადასხვაობის გათვალისწინების აუცილებლობას. ბევრ სამეცნიერო ნაშრომში ხაზგასმულია განსხვავება ძირითად ფასეულობათა სისტემისა და ლოგიკის, რელიგიურ შეხედულებების, ტრადიციების, ჩვეულებების, ცხოვრების წესის, მოქმედების, ჩაცმის მანერების, დროის განაწილებისა და უცნობი ადამიანებისადმი დამოკიდებულების შორის: აქ უნდა შევჩერდეთ ეკოტურისტებსა და ადგილობრივ მოსახლეობას შორის „სერვისული ურთიერთობების“ პრობლემებზე, ზრდილობიან დამოკიდებულებაზე პირველისა უკანასკნელის და პირიქით უკანასკნელისა პირველის მიმართ. მიუხედავად ყველაფრისა ყველა ზემოთთქმულს მივყავართ ორიგინალურ განმარტებამდე „ტურისტის ქცევის კულტურა საზღვრებს გარეთ . . . განსხვავდება ოჯახურ პირობებში ქცევის კულტურისაგან. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ტურისტი

ხშირად სარგებლობს სხვა, ჩვეულებრივ განსხვავებულ ფასეულობათა მასშტაბებით“ (Купер 1998-140).

საქართველოში ეკოლოგიური ტურიზმის სფეროში ტუროპერატორების საქმიანობა უნდა ექვემდებარებოდეს სერტიფიცირებას. შესაბამისობის სერტიფიკატი არის დოკუმენტი, რომელიც ასაბუთებს ტურისტული და საკურორტო მომსახურების ხარისხს და მის შესაბამისობას კონკრეტულ სტანდარტთან ან სხვა ნორმატიულ დოკუმენტთან (საქართველოს 1997-3).

ამრიგად, სახელმწიფო აკონტროლებს ხარისხიანი მომსახურების მინიმალურ პირობებს (პერსონალის შესაბამისი მომზადება, აუცილებელი აღჭურვილობის წილი, ფირმის მიერ ტურისტული კანონმდებლობის მოთხოვნების დაცვა და ა.შ.). ასევე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ეკოტურისტს უფლება აქვს მოითხოვოს ხარისხიანი მომსახურება, მაგრამ ამავე დროს მათი მოვალეობაა გაუფრთხილდნენ გარემოს.

ეკოტურისტებს შორის კეთილგანწყობილი ურთიერთობების ჩამოყალიბება საკმაოდ რთული პრობლემაა, მაგრამ მისი გადაწყვეტა არც ისე ძნელია, თუ მას ტაქტიკურად და საქმის ცოდნით მივუდგებით. თავაზიანობისა და ყურადღებიანი დამოკიდებულების საკითხები აუცილებლად უნდა შედიოდეს ტურფირმების კომპეტენციებში. იგი მნიშვნელოვანია მათი იმიჯისთვის. ეკოტურისტების ქცევის მიხედვით მსჯელობენ იმაზე, თუ რა ხარისხის პროდუქტს აწოდებს კომპანია, რომლის დახმარებითაც ტურისტები ამა თუ იმ ქვეყანაში (ან ქვეყნის შიგნით) მგზავრობენ.

2.3. ეკოტურიზმის განვითარების სტრატეგიები და ზოგიერთი პრობლემა

საქართველო მიეკუთვნება იმ ქვეყანათა რიცხვს, რმელთაც ტურიზმის განვითარების მრავალფეროვანი პირობა აქვს. სწორედ ამიტომ, ქვეყანაში არსებული პოტენციალის გამო, ტურიზმისა და მომსახურების სფეროს

კომპლექსური ინდუსტრია დარგის მდგრადი ეკონომიკური ზრდის იდეალური საფუძველია (ცეცხლაძე 2011-525).

საქართველოს გააჩნია კოლოსალური პოტენციალი ეკოლოგიური ტურიზმის განვითარებისათვის რადგან, მას მრავალფეროვანი ბუნებრივი ზონები, ესთეტიკურად მიმზიდველი ლანდშაფტები, ურბანიზაციისა და გაკულტურების პროცესებისაგან ხელუხლებელი უნიკალური ფლორა და ფაუნა, ქართულ და საერთაშორისო წითელ წიგნში შეყვანილი არცთუ ისე ცოტა რაოდენობის რელიქტური და ენდემური სახეობები, ბუნებრივი ტერიტორიების დაცული და განვითარებული ქსელები გააჩნია. ეკოტურისტებისთვის ქვეყნის განსაკუთრებულ მიმზიდველობას ქმნის ეთნოკულტურის სიმდიდრე, სახალხო დღესასწაულების მრავალფეროვნება, ადათ-წესები, ხელობები, მოსახლეობის ტრადიციული სტუმართმოყვარეობა და თავისებური ქართული სამზარეულო.

გარემოს დაცვა ეკოტურიზმის განვითარების სტრატეგიის განუყოფელი ნაწილია. მას ეკონომიკური სარგებლის მოტანაც შეუძლია. ეკოტურიზმში ეს მაშინ ხდება, როდესაც ჯანსაღია გარემოც და ბიზნესიც. ზოგჯერ გარემოს დაცვას მოსახლეობის ინტერესები ეწირება. მაგალითად, მოსახლეობას შეიძლება აეკრძალოს სოფლის მეურნეობის სამუშაოების შესრულება, საწვავი და სამშენებლო მასალების შეგროვება. მოკლევადიანი მოგების მაქსიმიზაციას ეწირება გარემოს დაცვა, ინგრევა არსებული ეკოსისტემა. ტურიზმის რესურსების დეგრადაცია კი ორივე (გარემოს დაცვა და ეკოტურიზმი) ინტერესის საწინააღმდეგოდ მოქმედებს. ძალიან მნიშვნელოვანია იმის გათვალისწინებაც, რომ ტურიზმი გარემოზე გარკვეული ზეგავლენის მოხდენის გარეშე ვერ განვითარდება. შეუძლებელია მთავარი აქცენტის გაკეთება მხოლოდ ტურიზმის განვითარებაზე, ეკოლოგიაზე ზრუნვის გარეშე. ეკოტურიზმის მდგრადი განვითარებისათვის ერთ-ერთი მთავარი პრინციპი მასში ადგილობრივი მოსახლეობის ჩართვის უზრუნველყოფაა. ხშირია შემთხვევები, როდესაც

ადგილობრივი მოსახლეობა ხელოვნურადაც კი არის ჩამოცილებული ამ პროცესს (გოგელია 2012ა-112).

ტურისტები, რომლებიც ნაკლებად განვითარებულ რეგიონებს სტუმრობენ, ხშირად მზად უნდა იყვნენ კომფორტთან დაკავშირებული ჩვეული სტანდარტების დასავიწყებლად. გარკვეული თვალსაზრისით ეს ეკოტურიზმის მიმზიდველ მხარედაც შეიძლება ჩაითვალოს. ტურისტებს უნდა ჰქონდეთ ინფორმაცია იმ ადგილის სპეციფიკის შესახებ, რომელსაც სტუმრობენ და იმის შესახებაც, თუ როგორ უნდა მოიქცნენ, რათა მაქსიმალურად შეამცირონ გარემოზე ზეგავლენა. ეს არის ტურიზმის ინდუსტრიის მთავარი პასუხისმგებლობა. შეიძლება დავასკვნათ, რომ ეკოტურიზმს ოთხი მთავარი ქვაკუთხედი გააჩნია: განვითარების მდგრადობა, ეკონომიკური სარგებლიანობა ადგილობრივი მოსახლეობისათვის, ადგილობრივი კულტურის ინტეგრაცია და საგანმანათლებლო კომპონენტი.

რაც შეეხება საქართველოში ტურიზმის განვითარების პერსპექტივას, საერთაშორისო ექსპერტები მას დიდ მომავალს უწინასწარმეტყველებენ. სხვა უპირატესობებთან ერთად ისინი ხაზგასმით აღნიშნავენ ქვეყნის გეოგრაფიულ სიახლოვეზე მსოფლიოს მთავარ ტურისტულ ბაზართან - ევროპასთან.

საქართველოში ეკოტურიზმის განვითარება ხელს შეუწყობს ტურიზმიდან მიღებული შემოსავლების გადანაწილებას რეგიონებში, სადაც მოსახლეობის უმრავლესობა სიღარიბის ზღვარზე ცხოვრობს. საქართველოსათვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ეკოტურიზმის განვითარება, რამდენადაც მისი შესაბამისი სექტორი ბაზარზე ჯერ კიდევ არ არის სრულად ათვისებული. ეკოტურიზმის განვითარება არამარტო ქვეყნის ეკონომიკას წაადგება, არამედ ხელს შეუწყობს ბუნებრივი ადგილების მდგრად განვითარებას. თუ ამ გზას დროულად არ დავადგებით, ცოტა ხანში უკვე გვიან იქნება. ტურისტების ნაკვალევი თუ არ დაანგრევს, იმდენად მაინც დააზიანებს ეკოსისტემას, რომ მომავალ თაობას შეიძლება აღარ მიეცეთ ბუნებრივი ადგილებით ტკბობის სიამოვნება,

საქართველომ კი დაკარგოს შანსი ბუნებრივი პოტენციალის ქვეყნის ეკონომიკისათვის ძალზედ სარგებლიანად გამოყენებისა (გოგელია 2010-153).

საქართველოში დაცული ტერიტორიების დაარსებას დიდი ხნის ისტორია აქვს. პირველი დაცული ტერიტორია - ლაგოდეხის სახელმწიფო ნაკრძალი შეიქმნა - 1912 წელს. ამჟამად კი დაცული ტერიტორიების საერთო ფართობი 520 273 ჰა, რაც ქვეყნის ტერიტორიის დაახლოებით 7 %-ია. დაცული ტერიტორიების დაახლოებით 75 % ტყით არის დაფარული. საქართველოში 14 სახელმწიფო ნაკრძალი, 10 ეროვნული პარკი, 18 აღკვეთილი, 27 ბუნების ძეგლი, 2 დაცული ლადშაფტია (საქართველოს 2012-38_39).

ეკოლოგიური ტურიზმის განვითარება დაცულ ბუნებრივ ტერიტორიებზე, ეს ის მნიშვნელოვანი საკითხია, რომელიც მოქმედებს რეგიონების ეკონომიკურ მდგომარეობაზე, მას ასევე შეუძლია გაააქტიუროს ბუნების დაცვა ქვეყანაში. ჩვენი აზრით მკაცრად დაცულ ბუნებრივ ტერიტორიებს შეუძლია არამხოლოდ გააძლიეროს ეკოლოგიური ტურიზმი ქვეყანაში, არამედ სტიმული მისცეს ტურისტების შემოსვლას საქართველოს ტერიტორიაზე, ამ მიზნებისთვის დაცულ ბუნებრივ ტერიტორიებს აქვთ უნიკალური ორგანიზებული ტერიტორია, ჰყავთ კომპეტენტური სამეცნიერო და ადმინისტრაციული პერსონალი, დაცვისა და ეკოლოგიური სისტემების აღდგენის გამოცდილება, მჭიდრო კონტაქტები ეროვნულ ფუნდამენტურ მეცნიერებასთან, საზღვარგარეთ თანამშრომლობისა და გამოცდილების გაზიარების შესაძლებლობა, აქვთ დაცვითი სტრუქტურები.

ეკოტურიზმის სფეროს მონაწილეებმა უნდა განავითარონ ისეთი მომსახურება და შეთავაზებები, რაც შესაბამისობაში მოვა ტურისტული ბაზრის მოთხოვნებთან, რაც თავის მხრივ გახდება ტურისტთა მოზიდვის გარანტი. აქ განსაკუთრებით დიდი როლი ენიჭება სახელმწიფოს თავისი მხარდამჭერი პოლიტიკით, რაც მოიცავს ინფრასტრუქტურის მოწყობას, სხვადასხვა საგანმანათლებლო პროგრამასა და ინვესტორების მოძიებას. ამ მიმართულებით სახელმწიფოს საბოლოო მიზანს წარმოადგენს ფინანსურად მომგებიანი ეკოტურიზმის

ინდუსტრიის ჩამოყალიბება ბუნებრივი გარემოს დაცვისა და გაუმჯობესების პირობებში. საჭიროა ტურიზმის ექსპერტებმა აქტიური მონაწილეობა მიიღონ ეროვნული პარკებისა და დაცული ტერიტორიების განვითარების დაგეგმარებაში. მნიშვნელოვანია ტურიზმის სპეციალისტთა და დაცული ტერიტორიების ადმინისტრაციების ერთობლივი მუშაობა ტურების დაგეგმვისა და ადმინისტრირების სფეროში, განსაკუთრებით ეროვნულ პარკებში შესაბამისი ტურისტული ინფრასტრუქტურის პროექტირებისა და შექმნის საკითხში (მნიშვნელოვანია მოგზაურობის დროს თუ როგორ უნდა დაიგეგმოს ეკოტური, ტურისტთა უსაფრთხოების დაცვა, ტურისტული მომსახურების მენეჯმენტი და ა.შ) (ცაავა 2012-204).

აღსანიშნავია, რომ განვითარების საწყისი ეტაპის სირთულის მიუხედავად კახეთის დაცულ ტერიტორიებს (ვაშლოვანის დაცული ტერიტორია, ლაგოდეხის დაცული ტერიტორია და თუშეთის დაცული ტერიტორია) ეტყობა აშკარა წინსვლა ეკოტურიზმის განვითარების საქმეში. (ცხრილი 2.2.1.) მოცემულია კახეთის დაცული ტერიტორიების მარშრუტები და აქტივობები.

ცხრილი 2.2.1.

კახეთის დაცული ტერიტორიების მარშრუტები და აქტივობები

დაცული ტერიტორია	მარშრუტი	ტიპი	პერიოდი	სირთულე	სიგრძე (კმ)	აქტივობები
თუშეთის დაცული ტერიტორია	დაქუეხი	საფეხმავლო საცხენოსნო	ივნისი აგვისტო	რთული	73 კმ	ლაშქრობა ცხენოსნობა
	დიკლო	საფეხმავლო საცხენოსნო	მარტი სექტემბერი	საშუალო სირთულის	28 კმ	ლაშქრობა ცხენოსნობა
	წოვათა	სამანქანე საფეხმავლო საცხენოსნო	ივნისი ნოემბერი	რთული	63 კმ	ლაშქრობა ცხენოსნობა
ვაშლოვანის დაცული	არწივის ხეობა	სამანქანე ინტეგრირებული	იანვარი დეკემბერი	საშუალო სირთულის	7-8 კმ	ლაშქრობა

ტერიტორია		საფეხმავლოსთან				
	პანტიშარა დათვისხევი	ინტეგრირებული საფეხმავლოსთან სამანაქანე	იანვარი დეკემბერი	საშუალო სირთულის	120 კმ	პიკნიკი ლაშქრობა
ლაგოდესხის დაცული ტერიტორია	როჭოს ჩანჩქერი	საფეხმავლო	მარტი სექტემბერი	საშუალო სირთულის	9.5 კმ	ლაშქრობა
	მაჭის ციხე	საფეხმავლო საცხენოსნო	იანვარი დეკემბერი	საშუალო სირთულის	10.5 კმ	ლაშქრობა ცხენოსნობა

წყარო: დაცული ტერიტორიების სააგენტო, 2007.

ევროპელი და ამერიკელი ეკოტურისტებისათვის ეკოტური მკაცრად დაცულ ბუნებრივ ტერიტორიებზე არის ყველაზე პოპულარული დასვენების საშუალება, საქართველოში კი ეკოტურიზმი შედარებით ახალია და ბევრმა არ იცის რით განსხვავდება ტურიზმის ეს სახეობა ბუნებაში ჩვეულებრივი დასვენებისაგან.

ნაკრძალების სისტემების განვითარების განსაზღვრებებს შორის, არის ასეთიც: ნაკრძალი - ესაა ბუნების, ბუნებრივი პროცესებისა და გენეტიკური რესურსების დინამიურ და ხელუხლებელ მდგომარეობაში შენარჩუნებისა და მათზე უმნიშვნელო ზეგავლენის მქონე მეცნიერული კვლევა-ძიების, საგანმანათლებლო საქმიანობისა და გარემოს მონიტორინგის მიზნით შექმნილი დაცული ტერიტორია“ (საქართველოს 2012-34). ესაა ბუნების დაცვის სკოლა და არაა საჭირო გვეშინოდეს ადამიანებისა, მაგრამ მათ უნდა შევუქმნათ ისეთი პირობები, რომ მათი ნაკრძალებში ყოფნა არ გადაიქცეს ნაკრძალში ყოფნის რეჟიმის უხემ დარღვევად.

ეკოლოგიური ტურიზმის განვითარებაში აუცილებელია რეგიონული სტრატეგიის შემუშავება, ეკოტურიზმის კრიტერიუმისა და მაჩვენებლების განსაზღვრა, მათი მოგების მექანიზმის შემუშავება და ისეთი სისტემის აგება, რომელიც წინ აღუდგება დაცული ტერიტორიებისათვის ზიანის მიყენებას.

მსოფლიოში ტრადიციულად მიღებულია ეკოტურისტული საქმიანობის ორი მოდელი: დასავლეთევროპული (გერმანული) და ავსტრალიური. ეკოტურიზმის ფორმირების სტადიაზე მესამე მოდელს შეიძლება ვუწოდოთ ეკოტურიზმის „ქართული“ მოდელი, რომელიც ჩამოჰგავს ავსტრალიურ მოდელს და აქვს დასავლეთევროპული მოდელის რამდენიმე ნიშანიც და ხასიათდება განსაზღვრული სპეციფიკით.

„ქართული“ მოდელი, ისევე როგორც ავსტრალიური, განსაკუთრებულად დაცული ბუნებრივი ტერიტორიებს განიხილავს, როგორც ძირითად ობიექტს ეკოლოგიური ტურიზმის განვითარებისათვის. მისი მთავარი განმასხვავებელი ნიშანი დასავლეთევროპული და ავსტრალიური მოდელებისაგან, არის სოციალური (სოციალურ-ეკონომიკური) ფაქტორი, ანუ ეკოტურიზმი ადამიანის ბუნებასთან ურთიერთობის სურვილის დაკმაყოფილებისას მოწოდებულია მინიმუმამდე დაიყვანოს ანთროპოგენური დატვირთვა, ხელი შეუწყოს ადგილობრივი მოსახლეობის კეთილდღეობას და აამაღლოს როგორც დამთვალიერებლების, ისე ადგილობრივების ეკოგანათლებისა და საერთო კულტურის დონე. ბევრი ქართული განსაკუთრებულად დაცული ბუნებრივი ტერიტორია ეკოლოგიური ტურიზმის განხორციელებისას იყენებს სწორედ ამ მოდელს.

თანამედროვე საქართველოში ეკოტურიზმის გადარჩენასა და განვითარებაში შეიძლება გამოვყოთ შემდეგი გადაუჭრელი პრობლემები:

- შიდა ეკოტურისტული პოტენციალი დიდია, მაგრამ ძალიან მცირეა იმ ადამიანების რაოდენობა, ვინც მისი მომსახურებით სარგებლობს, ამიტომ არ ხდება მისი სოციალური ფუნქციის რეალიზაცია;
- სახელმწიფო ფორმალურად აღიარებს ეკოტურიზმს პრიორიტეტულ სფეროდ და არ უწევს მას ფინანსურ დახმარებას;
- ტურისტული ფირმებისათვის ნათლად უნდა იყოს განსაზღვრული გაუთვინციანობიერებელი ეკო-ტურისტული საქმიანობა, სპეციალიზირებული

ტუროპერატორების არყოლა და ლიცენზიის ჩამორთმევის პირობები, იმ შემთხვევაში, თუ ისინი არ იცავენ შემოთავაზებულ წესებს;

- არასაკმარისი ხარისხიანი სარეკლამო-საინფორმაციო მასალები და საშუალებები ეკოტურიზმის საერთაშორისო ბაზარზე გასასვლელად;
- არ არსებობს ერთიანი ცივილური სტანდარტები იმ ფასებისა და მომსახურების ფორმირებისათვის, რომლებსაც განსაკუთრებულად დაცული ბუნებრივი ტერიტორიები შეთავაზებენ ეკოტურისტებს. არც ისე იშვიათად შემოთავაზებული მომსახურება არ შეესაბამება ფასებს;
- არ არსებობს ეკოლოგიური ტურიზმის განვითარების ერთიანი სტრატეგია, რომლის დროსაც ეკოტურიზმი ინტეგრირებული იქნებოდა რეგიონალურ, სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების გეგმაში, რომელიც თავისთავად კომპლექსურია სოფლის მეურნეობის, ტყის მრეწველობის, სამთო მომპოვებელი ინდუსტრიის, ტრანსპორტის, კულტურის, სპორტის, სასტუმრო ინდუსტრიის, ჯანდაცვის, ნარჩენების უტილიზაციისა და სხვათა განვითარების გეგმებთან;
- არ არსებობს ეკოტურისტთა სხვადასხვა კატეგორიებისათვის შემუშავებული მარშრუტები, პროგრამები და ეკოტურისტული პროდუქტები, რომლებიც შეესაბამებიან საერთაშორისო ეკოტურისტული ბაზრის სტანდარტებს;
- დაუხვეწავი კანონმდებლობა, განსაკუთრებით - საგადასახადო პოლიტიკაში, სავიზო სისტემასა და მიწათსარგებლობის კანონებში. დღეისათვის იურდიული და ეკონომიკური პირობები ხელს უშლის ინვესტიციების მოზიდვას ეკოტურიზმის განვითარების საქმეში. ბევრ შემთხვევაში განსაკუთრებულად დაცულ ბუნებრივ ტერიტორიებს არ აწყობს ამ სახეობის ტურიზმის განვითარება, რადგან ისინი იძულებული არიან შემოსავლების უმეტესი ნაწილი გადაუხადონ საგადასახადო სამსახურს, ამიტომ შემოსავლის ძალიან მცირე ნაწილი რჩება ადგილზე.

სუსტი ნორმატიულ-მეთოდოლოგიური ბაზა აისახება ეკოტურიზმის სფეროში მართვის ეფექტიანობაზე, რაც პრობლემებს ქმნის ტურისტული მომსახურების ზონების ტერიტორიული დაგეგმარების, ეკოტურისტული ნაკადების რეგულირების, ლიცენზიების გაცემის, საიჯარო ხელშეკრულების ხელმოწერისა და ეკოლოგიური მონიტორინგისას;

- მარკეტინგის დაბალი დონე განსაკუთრებულად დაცული ბუნებრივი ტერიტორიების ეკოტურისტული პროდუქტის ფორმირებისას;
- სოფლის მცხოვრებელთა სუსტი სამეწარმეო აქტივობა. მოსახლეობაში საწყისი სამეწარმეო კაპიტალის არარსებობა აფერხებს ადგილობრივი რესურსებისა და შესაძლებლობების ხარჯზე ეკოტურიზმის ინფრასტრუქტურის განვითარებას;

ეკოლოგიური ტურიზმი, რომელსაც გარდა წმინდა გარემოსდაცვითი ფუნქციებისა, ეკონომიკური მნიშვნელობა გააჩნია. იგი ვერ განვითარდება, თუ არ არსებობს შესაბამისი ინფრასტრუქტურა.

როდესაც ინფრასტრუქტურაზე საუბრობენ, როგორც წესი, გულისხმობენ საწარმოო ინფრასტრუქტურას, სოციალურ ინფრასტრუქტურას კი განიხილავენ როგორც მის შემადგენელ ნაწილს. თუმცა ეკოლოგიური ტურიზმისათვის ორივე მათგანი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს.

ეკოლოგიური ტურიზმის ბიზნესის პირობებში ინფრასტრუქტურის შინაარსი იგივე რჩება. შრომის საზოგადოებრივი დანაწილების საფუძველზე, იგი აუცილებელია ეკოტურიზმის განვითარების უზრუნველსაყოფად. მას ეკოლოგიურ ტურისტულ საქმიანობაში აქვს დამხმარე, მაგრამ აუცილებელი მნიშვნელობა, რადგან ეფუძნება ინფრასტრუქტურული პროცესების სწორად წარმმართველი ელემენტების კომპლექსურ ერთიანობას. ამასთანავე გააჩნია ეკოტურიზმის ინფრასტრუქტურის გამოვლენისა და წარმოჩენის უდიდესი სპეციფიკურობა, რაც გამოიხატება იმაში, რომ მოგებას ეკოლოგიური ტურიზმის ბიზნესში უზრუნველყოფს ინფრასტრუქტურის სწორედ დამატებითი დარგები,

საწარმოები ან საქმიანობის სახეები. ძირითად საქმიანობას ახორციელებენ ტურფირმები, რომლებიც წარმოადგენენ ინფრასტრუქტურის საწარმოო ელემენტებს და როგორც ერთი შეხედვით ჩანს, უზრუნველყოფენ მხოლოდ ეკოლოგიური ტურიზმის ინფრასტრუქტურის საწარმოების ფუნქციონირებას. სინამდვილეში ძირითადი დატვირთვა ეკოტურიზმის ბიზნესის სფეროში მოდის ტურისტულ საქმიანობაზე, ანუ ტუროპერატორულ ფირმებზე და ტურსააგენტოებზე. სწორედ ისინი განსაზღვრავენ, როგორც ეკოტურისტული პროდუქტის პირველადი მომსახურების კომპლექსს, ასევე შემდგომ მის დაყვანას კონკრეტულ ტურისტულ მარშრუტამდე.

ეკოლოგიური ტურიზმის ბიზნესის განვითარებას გააჩნია რიგი აუცილებელი მახასიათებლები, რომლებიც, პირველ რიგში განისაზღვრებიან ბიზნესის კეთების ზოგადი მიზნებით, ხოლო მეორეს მხრივ მომსახურების სპეციფიკური თავისებურებებით.

რა ფაქტორებზეა დამოკიდებული ეკოლოგიური ტურიზმის ბიზნესის განვითარება? განვიხილოთ რამდენიმე მათგანი. ძირითადი ფაქტორი არის ეკოლოგიური ტურისტული რესურსების არსებობა. აქ უნდა გამოვყოთ რეკრეაციული რესურსები. „რეკრეაციული რესურსები წარმოადგენს ბუნებრივ და ანთროპოგენურ გეოსისტემებს, სხეულებს, ბუნებრივ მოვლენებს, არტეფაქტებს (ხელოვნურად შექმნილი), რომელთაც გააჩნიათ სასარგებლო თვისებები და სამომხმარებლო ღირებულება რეკრეაციული საქმიანობისთვის. შესაძლებელია მათი გამოყენება განსაზღვრული კონტიგენტის ადამიანებისათვის, დასვენებისა და გაჯანსაღების ორგანიზება ფიქსირებულ დროში, ხელთ არსებული ტექნოლოგიებისა და მატერიალური მასალების გამოყენებით“ (Толковый 1994-190).

რეკრეაციული რესურსების დაცვა და გამოვლინება თავის თავში გულისხმობს ბუნებრივ კომპლექსებზე ზეწოლის ნორმირებას მწვანე ზონების და საკურორტო ტყეების გამოყოფას, რეკრეაციული მიწების დაცვას, ტყის გამოყენების

დონისძიებების, მიწისქვეშა წყლების, მინერალური რესურსების და წყაროების სისუფთავის დაცვას და ა.შ. (გოგელია 2012-142).

საქართველოში არსებობს ისეთი რეკრეაციული რესურსები, რომლებსაც შეუძლიათ ეკოტურიზმი მიიყვანონ განვითარების ისეთ დონემდე, რომელიც საშუალებას მოგვცემს კომპლექსურად და მაქსიმალური მოგებით გამოვიყენოთ მათი შესაძლებლობანი. ეკოტურიზმში მნიშვნელობა აქვს არა მარტო რეკრეაციულ რესურსებს, არამედ გეოგრაფიულ მდებარეობასაც, ისტორიულ და კულტურულ მემკვიდრეობას, ღირსშესანიშნაობების თავისთავადობას, ბუნებრივ პირობებს, ტურისტულ ცენტრებს და ზონებს. ტურიზმის ბიზნესის განვითარების პრიორიტეტულ საფუძველს წარმოადგენს ბუნებრივი და გეოგრაფიული პირობები. საწყის სტადიაში ის ინტენსიურად ვითარდება სწორედ იმ ქვეყნებსა და რეგიონებში, რომლებსაც აქვთ საჭირო კლიმატური პირობები, უფრო მოგვიანებით საჭირო ხდება განათლებისა და შემეცნების დონის მოთხოვნა, შემდეგ კი - დიდ მნიშვნელობას იძენს ისტორიულ-კულტურული რესურსები. ეკოლოგიური ტურიზმის ბიზნესის განვითარების უზრუნველყოფელ ფაქტორებს მიეკუთვნებიან: ტურისტული რესურსები, რომლებიც ამარაგებენ მათ მომსახურე პერსონალით და განვითარებული მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა, რომელიც აღჭურვილია განთავსების, სატრანსპორტო, კვების და სხვა საშუალებებით.

ეკოლოგიური რესურსები - ეს არის გარემოს კომპონენტების ბუნებრივი ბალანსი, რომელიც ფორმირდება ადამიანის აქტიური ჩარევის გარეშე. ეკოლოგიური რესურსების მთავარ ღირებულებას წარმოადგენს ბუნების თავისთავადობა. სწორედ იგი იზიდავს ტურისტებს, ქალაქელი ადამიანები მუდმივად გრძნობენ დაბინძურებული ჰაერისა და წყლის, ხმაურისა და სოციალური კონფლიქტების უარყოფით ზემოქმედებას. ეკოლოგიური რესურსების გამოყენების შედეგად დამსვენებლები ღებულობენ გამაჯანსაღებელ და შემეცნებით ეფექტს.

დღევანდელ საქართველოში ეკოტურიზმი არ წარმოადგენს ადგილობრივი მოსახლეობის კეთილდღეობის გარანტს. ამ სიტუაციიდან გამოსავალი შეიძლება იყოს ეკოგიდების მომზადება ადგილობრივი მცხოვრებლებიდან, დაინტერესებული პირების მეთოდური მომზადება, მათი პრაქტიკული სწავლება, საინფორმაციო მასალებით უზრუნველყოფა, რეკლამის განხორციელება საქართველოს შიგნით და საზღვარგარეთ, მათ შორის ინტერნეტ-რესურსების მეშვეობით.

ეკოტურიზმს, როგორც მომსახურების სფეროს შემადგენელ ნაწილს, აქვს თავისი სპეციფიკა, ტიპოლოგია და ფუნქცია, რომლებიც საშუალებას გვაძლევენ განვსაზღვროთ იგი, როგორც სამეურნეო საქმიანობის ავტონომიური სფერო. ეკოტურისტული მომსახურების სფერო მოიცავს ბუნებრივი ობიექტების ბაზას, ინფრასტრუქტურას და მის იმ თანამდევ სერვისებს, რომლებიც გავლენას ახდენენ ტურისტული მომსახურების ხარისხსა და რეგიონში ეკოტურიზმის განვითარებაზე.

საკანონმდებლო რეგულირების თვალსაზრისით აუცილებელია ტურისტული პროგრამის შესრულების საგარანტიო სისტემის შექმნა და ეკოტურისტული კადრებისათვის საკვალიფიკაციო მოთხოვნების შემუშავება

საქართველოში ძირითადად ყურადღება უნდა გამახვილდეს ტურისტული პოტენციალის სარეკლამო-საინფორმაციო საშუალებებზე, რომელიც განხორციელდება საკმარისი რაოდენობის მასალების გამოცემით ქვეყნისა და რეგიონის ტურისტული შესაძლებლობების, ტურისტული სახეობების მიხედვით და ამ ინფორმაციის განთავსებით გლობალურ საინფორმაციო სისტემებში.

აუცილებელ პირობას წარმოადგენს საკუთრებითი ურთიერთობების მოწესრიგება. ეკოტურიზმის განვითარებაში აგრეთვე მოისაზრება მცირე მეწარმეობის პრიორიტეტულობა.

პროგრამულ-მიზნობრივმა განვითარებამ უნდა გაითვალისწინოს საგადასახადო საშუალებები და მიზნობრივი საინვესტიციო ფონდების ორგანიზაცია (Зуева 2009-21).

ორგანიზაციული და ეკონომიკური ხასიათის ღონისძიებებით უზრუნველყოფისას, ადგილობრივი ტერიტორიის ბუნებრივი ობიექტების არსებული პოტენციალის გათვალისწინებითა და მისი დაცვის უზრუნველყოფით, ეკოტურიზმს შეუძლია გახდეს მოსახლეობის სამეწარმეო საქმიანობის უმთავრესი სფერო.

დასკვნა

კახეთში განხორციელებულმა კვლევებმა დაადასტურა, რომ ამ რეგიონში ეკოლოგიური ტურიზმის განვითარების სტრატეგიების ფორმირება აუცილებელია საქართველოს აქვს დიდი პოტენციალი ეკოლოგიური ტურიზმის განვითარებისათვის, რაც განპირობებულია მრავალფეროვანი უნიკალური ბუნებრივი ლანდშაფტებით, რომლებსაც ურბანიზაციისა და კულტურიზაციის პროცესი არ შეხება, თუმცა საქართველოს ეკოლოგიური ტურიზმის რესურსები დღემდე ფრაგმენტულად ვითარდება

ეკოლოგიური ტურიზმის სოციალურ-ეკონომიკური მნიშვნელობის აღიარება მსოფლიოს ბევრ ქვეყანასა და რეგიონში მისი განვითარების მიზეზი გახდა. ეკოტურიზმი სულ უფრო და უფრო ხდება ადამიანის დასვენების მასობრივი ფორმა და მისი ცხოვრების ხარისხის სრულყოფის აუცილებელი საშუალება

კვლევის შედეგების მიხედვით შეიძლება გავაკეთოთ დასკვნები ქვეყანაში ეკოლოგიური ტურიზმის განვითარებისა სტრატეგიების ფორმირებისა და რალიზაციასთან დაკავშირებით.

მსოფლიოში მიმდინარე თანამედროვე სოციალურ-ეკონომიკური პროცესები უზრუნველყოფენ პიროვნების თავისუფალი დროისა და მის ხელთ არსებული ფინანსური რესურსების მოცულობის გადიდებას, რაც პირდაპირ კავშირშია მოგზაურობათა ინტენსივობის ზრდასთან. ვიზიტორთა ოდენობის გადიდება, თავის მხრივ, დადებითად მოქმედებს ტურისტული ტერიტორიების სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებაზე ადგილობრივი მოსახლეობისა და საბიუჯეტო შემოსავლების, დასაქმების და ადგილობრივი დარგების განვითარების ტემპების გადიდების თვალსაზრისით, თუმცა ამ ზემოქმედებას გააჩნია ასევე უარყოფითი მხარე ეკოლოგიური ბალანსის დარღვევის მხრივ. მზარდი ტურისტული ნაკადების უარყოფითი ზემოქმედება ეკოლოგიურ ბალანსზე შეიძლება

დაფიქსირდეს არა მარტო ტიპიურ ბუნებრივ ტურისტულ კომპლექსებში, არამედ ურბანულ ტერიტორიებზეც. ადგილობრივი ეკოსისტემა გარკვეულ დონემდე ახორციელებს ტურისტული ნაკადის მავნე ზემოქმედების უტილიზაციას, მაგრამ ამ დონის მიღწევის შემდეგ ეკოლოგიური ბალანსი შეუქცევად რღვევას იწყებს და მისი აღდგენა შემდგომში ძალიან რთული ან შეუძლებელი ხდება.

ეკოტურიზმის წარმატებული განვითარებისა და ტურისტული პოტენციალის სრული გამოყენებისათვის მკაცრად უნდა იყოს განსაზღვრული და რეგულირებული ტურისტული ნაკადების მოცულობა დაცული ტერიტორიებსა და ეროვნულ პარკებში, უნდა მოხდეს ტერიტორიის ზონირება, მარშრუტი უნდა დაიგეგმოს და განხორციელდეს ბუნებრივი რესურსების შენარჩუნებისა და კონტროლის პრინციპებიდან გამომდინარე, ხოლო განთავსების ადგილების მშენებლობა უნდა განხორციელდეს მიმდებარე ტერიტორიებზე. ეკოტურიზმიდან მიღებული შემოსავალი არა მხოლოდ დაცული ტერიტორიების შენარჩუნებაზე, არამედ ადგილობრივი მოსახლეობის სოციალურ-ეკონომიკური მოთხოვნების დაკმაყოფილებისაკენ უნდა იყოს მიმართული.

ეკოლოგიური ტურიზმის განვითარების სტრატეგიის შემუშავებისა და რეალიზაციის დროს მნიშვნელოვანია მხედველობაში მიღებულ იქნას ეკოტურიზმის დადებითი და უარყოფითი შედეგები. გონივრული ეკოტურისტული სტრატეგია შეიძლება გახდეს საფუძველი იმისა, რომ ტერიტორიის ეკონომიკიდან, ეკოტურისტული საქმიანობიდან მიღებული შემოსავლების „გაჟონვა“ მინიმუმამდე იქნება დაყვანილი. ეკოტურიზმის განვითარება მნიშვნელოვანია გარემოსდაცვითი, სოციალური და ეკონომიკური თვალსაზრისით, რადგან საქმია ნობის მოცემულ სახეს გააჩნია განსაკუთრებული თვისება, გადაჭრას კონკრეტულ ტერიტორიაზე არსებული მრავალი განსხვავებული სახის პრობლემა.

მაღალი ხარისხის ეკოლოგიური ტურების არსებობა ეკოტურისტულ ბაზარზე საერთაშორისო კონკურენციაში გამარჯვების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი

წინაპირობაა. ხარისხიანი ეკოლოგიური ტურის ერთ-ერთი შემადგენელი ელემენტი მრავალფეროვანი ინფორმაციაა, რომელიც მიეწოდება ტურისტს სხვადასხვა ფორმით ეკოტურისტული მოგზაურობის გამარტივების მიზნით. მაღალი ხარისხის ეკოლოგიური ტური გულისხმობს პროფესიონალური კადრების არებობას. გაყიდვამდელი და გაყიდვის შემდგომი სერვისი მაღალი ხარისხის ეკოლოგიური ტურისტული პროდუქტის კიდევ ერთი შემადგენელი ნაწილია. ეკოლოგიური ტურის ტურისტების მოთხოვნების შესაბამისობა ასევე გულისხმობს ტურში ისეთი ელემენტების არსებობას, როგორებიცაა ეკოლოგიური განათლება და ეკოტურისტების ჩართულობა.

დაცული ბუნებრივი ტერიტორიები საკვანძო როლს თამაშობენ ეკოლოგიური ტურიზმის სტრატეგიაში მათი სპეციფიკური ბუნებრივ-კულტურული მახასიათებლების გამო.

სპეციფიკური ქართული პირობების გათვალისწინებით ეკოლოგიური ტურიზმის სტრატეგიის ფორმირებისა და რეალიზაციის დროს საჭიროა ეკოტურისტული საქმიანობის „ქართულ“ მოდელზე დაყრდნობა, რომელიც თავისთავად დასავლეთევროპული და ავსტრალიური მოდელების გარკვეულ ნაზავს შეიძლება წარმოადგენდეს.

შემოსვლითი და გასვლითი ტურიზმის ორგანიზაციულ-ეკონომიკური და სოციალური პრობლემის გადასაჭრელად აუცილებელია: სამუშაოების მკვეთრი გაუმჯობესება უცხოელი ტურისტების მოსაზიდად, ტურიზმიდან მიღებული შემოსავლების მნიშვნელოვანი ზრდა და შრომისუნარიანი მოსახლეობის დასაქმება.

ეკოტურიზმის განვითარება არ საჭიროებს დაცულ ტერიტორიებზე ახალი სასტუმროების მშენებლობას. ეკოტურისტების განთავსება უნდა მოხდეს არა დაცულ ტერიტორიაზე, არამედ ირგვლივ არსებულ დასახლებულ პუნქტებში. ყველა ეს ღონისძიება შესაძლებელს გახდის მინიმუმამდე დაიყვანოს გარემოზე უარყოფითი ზეგავლენა.

ტურისტული მომსახურების ხარისხს, სერვისს, სერვისულ მომსახურებასა და სერვისის პირობებს შორის ურთიერთკავშირის უზრუნველყოფა ეკოლოგიური ტურიზმის განვითარების სტრატეგიების ფორმირებისათვის წარმოადგენს ორგანიზაციულ-ეკონომიკურ საფუძველს.

უნდა შეიქმნას ეკოლოგიური ტურიზმის განვითარების ერთიანი სტრატეგია, რომლის დროსაც ეკოტურიზმი ინტეგრირებული იქნება რეგიონულ, სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების გეგმაში, რომელიც თავისთავად კომპლექსშია სოფლის მეურნეობის, ტყის მრეწველობის, სამთო მომპოვებელი ინდუსტრიის, ტრანსპორტის, კულტურის, სპორტის, სასტუმრო ინდუსტრიის, ჯანდაცვის, ნარჩენების უტილიზაციისა და სხვათა განვითარების გეგმებთან.

უნდა შეიქმნას ერთიანი ცივილური სტანდარტები იმ ფასებისა და მომსახურების ფორმირებისათვის, რომლებსაც განსაკუთრებულად დაცული ტერიტორიები შესთავაზებენ ეკოტურისტებს. შემოთავაზებული მომსახურეობა უნდა შეესაბამებოდეს ფასებს.

ეკონომიკური ზრდა, სოციალური პროგრესი, სატრანსპორტო საშუალებების სრულყოფა, დასაქმებულთა თავისუფალი დროის გადიდება, სახელმწიფოთა შორის ეკონომიკური და კულტურული ურთიერთობების გაძლიერება, ტექნოლოგიური პროგრესი ტელეკომუნიკაციების სფეროში, სასაზღვრო რეჟიმის შერბილება ხელს უწყობს ტურიზმის ეკონომიკური როლის ზრდას საერთაშორისო დონეზე.

და ბოლოს ეკოტურიზმის წარმატებული განვითარებისათვის და ტურისტული პოტენციალის სრული გამოყენებისათვის აუცილებელია: დაცული ტერიტორიებსა და ეროვნულ პარკებში ტურისტული ნაკადების მოცულობა მკაცრად იყოს განსაზღვრული და რეგულირებული; ასევე მნიშვნელოვანია დაცული ტერიტორიების ზონირება; თუ მარშრუტები ხორციელდება უშუალოდ დაცულ ტერიტორიებზე, მაშინ მარშრუტის დაგეგმვა და განხორციელება უნდა

მიმდინარეობდეს, ისე, რომ შესაძლებელი იყოს ბუნებრივი რესურსების
შენარჩუნება და კონტროლის განხორციელება.

ბიბლიოგრაფია

1. **ბერიძე - 2001** ბერიძე როსტომ, ბერიძე ზაურ, „ტურიზმის რეგიონული განვითარების სტრატეგია“, საქართველოს რეგიონების ეკონომიკური და სოციალური განვითარების მიმართულებები გარდამავალ პერიოდში. სესპსკი, ბათუმი-თბილისი;
2. **ბერიძე - 2012** ბერიძე როსტომ, გოგელია მამუკა, „დაცული ბუნებრივი ტერიტორიების ეკოტურისტული პოტენციალი და მისი გამოყენების პრობლემები“, III საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია „მდგრადი ტურიზმი: ეკონომიკა და ბიზნესი“, შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ტურიზმის ფაკულტეტი, აჭარის ა.რ. ტურიზმისა და კურორტების დეპარტამენტი, 2-3 ივნისი, ბათუმი;
3. **გოგელია - 2010** გოგელია მამუკა, „ტურიზმის განვითარების პერსპექტივები საქართველოში“, I საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია „ტურიზმი: ეკონომიკა და ბიზნესი“, შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ტურიზმის ფაკულტეტი, აჭარის ა.რ. ტურიზმისა და კურორტების დეპარტამენტი, შავი ზღვის ტექნიკური უნივერსიტეტი, 5-6 ივნისი, ბათუმი;
4. **გოგელია - 2011** გოგელია მამუკა, კორძაია ირაკლი, ცეცხლაძე ცირა, „ეკოლოგიური ტურიზმის მართვის საფუძვლები“, შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საქართველოს ეკონომიკური განათლებისა და განვითარების ცენტრი, საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია „ეკონომიკისა და ბიზნესის განვითარების ტენდენციები თანამედროვე ეტაპზე, გამომცემლობა „უნივერსალი“, 24-25 სექტემბერი, ბათუმი;
5. **გოგელია - 2012** გოგელია მამუკა, ცეცხლაძე ცირა, „ტურიზმის გავლენა ბუნებაზე“, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ბიზნეს-ინჟინერინგის ფაკულტეტის, ევროპული სასწავლო უნივერსიტეტის და ახალციხის სახელმწიფო

სასწავლო უნივერსიტეტის საერთაშორისო რეცენზირებადი და რეფერირებადი სამეცნიერო ჟურნალი „სოციალური ეკონომიკა“, მაისი-ივნისი, თბილისი;

6. **კობალაძე - 2010** კობალაძე ლევან, საქართველოს ტურიზმისა და შესაბამისი ინფრასტრუქტურის მოკლევადიანი და გრძელვადიანი განვითარება.
http://www.gvg.ge/attachments_p2/38.pdf;
7. **მეტრეველი - 2012** მეტრეველი მარინა, „გარემო და ეკოტურიზმის მენეჯმენტი“, გამომცემლობა „ფავორიტი პრინტი“, თბილისი;
8. **მიქაშავიძე - 2012** მიქაშავიძე ვახტანგ, მიქაშავიძე ჟანი, „ტურიზმის მდგრადი განვითარების ტენდენციები, პრობლემები და პერსპექტივები“, III საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია „მდგრადი ტურიზმი: ეკონომიკა და ბიზნესი“, შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ტურიზმის ფაკულტეტი, აჭარის ა.რ. ტურიზმისა და კურორტების დეპარტამენტი, 2-3 ივნისი, ბათუმი;
9. **საქართველოს - 1996** საქართველოს კანონი დაცული ტერიტორიების სისტემის შესახებ 1996 წ. 7 მარტი #136 – III ს;
10. **საქართველოს - 1997** საქართველოს კანონი ტურიზმისა და კურორტების შესახებ 06/03/1997, # 559-II ს;
11. **საქართველოს - 2012ა** საქართველოს ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაცია, საქართველოს ტურიზმის ინდუსტრიის მიმოხილვა, თბილისი;
12. **საქართველოს - 2012ბ** საქართველოს ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაცია, <http://www.gnta.ge/> <http://www.gnta.ge/about-us/partners/>;
წვდომის თარიღი: 25.09.2012 წელი;
13. **საქართველოს - 2013** საქართველოს ტურიზმის ასოციაცია, GTA-ს შესახებ, www.tourism-association.ge <http://www.tourism-association.ge/ge/index.php?page=about>
ინფორმაციის გაცნობის თარიღი 11.05.2019 წელი;
14. **ყორღანაშვილი - 2011** ყორღანაშვილი ლარისა, II საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია „ტურიზმი: ეკონომიკა და ბიზნესი“, შოთა

რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ტურიზმის ფაკულტეტი, აჭარის ა.რ. ტურიზმისა და კურორტების დეპარტამენტი, 4-5 ივნისი, ბათუმი;

15. **შანიძე - 2012** შანიძე გოდერძი, „ტურისტული ბიზნესის განვითარება ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებას განაპირობებს“, III საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია „მდგრადი ტურიზმი: ეკონომიკა და ბიზნესი“, შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ტურიზმის ფაკულტეტი, აჭარის ა.რ. ტურიზმისა და კურორტების დეპარტამენტი, გამომცემლობა „უნივერსალი“, 2-3 ივნისი, ბათუმი;
16. **შუბლაძე - 2008** შუბლაძე გიორგი, დოლიკაშვილი ლარისა, ჯოლია გურამ, ჩეკურაშვილი ნინო, „ტურიზმის მენეჯმენტი“, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბილისი;
17. **ჩაგანავა - 2012** ჩაგანავა პაატა, „ტურიზმის პოლიტიკა“, გამომცემლობა, „უნივერსალი“, თბილისი;
18. **ცაავა - 2012** ცაავა შორენა, „ეკოტურიზმის განვითარება და მისი პერსპექტივები საქართველოში“, III საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია „მდგრადი ტურიზმი: ეკონომიკა და ბიზნესი“, შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ტურიზმის ფაკულტეტი, აჭარის ა.რ. ტურიზმისა და კურორტების დეპარტამენტი, გამომცემლობა „უნივერსალი“, 2-3 ივნისი, ბათუმი;
19. **ცეცხლაძე - 2011** ცეცხლაძე ცირა, გოგელია მამუკა, „აგროტურიზმი - სოფლის სოციალური პრობლემის დაძლევის მნიშვნელოვანი მახასიათებელი“, I საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია: „სოფლის მეურნეობის მდგრადი განვითარების პრიორიტეტები“, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, გამომცემლობა „თბილისის უნივერსიტეტი“, თბილისი;
20. **Аникина - 2001** Аникина И., „Экологический туризм“, Саратовский Государственный университет имени Н.Г. Чернышевского, Саратов <http://www.ref.by/refs/17/3159/1.html>;

21. **Бизюкова – 2010** Бизюкова Т. Т., „Экотуризм и образование“, Эко и Агротуризм: Перспективы развития на локальных территориях, Тезисы докладов II Международной Научно-Практической Конференции, Барановичский государственный университет, 22-23 апреля, Республика Беларусь;
22. **Гаврильчак – 2001** Гаврильчак И.Н., Сеницын М.П. „Менеджмент в социальнокультурном сервисе и туризме“, Основы менеджмента в туристическом бизнесе: Учебное пособие. - СПб.: Изд-во СПбГИСЭ;
23. **Голубков – 1995** Голубков Е.П. Маркетинг: стратегия, планы, структуры. - М.: Дело;
24. **Гуляев – 1996** Гуляев В.Г. „Организация туристской деятельности“, Учебное пособие -М.: Нелидж;
25. **Зуева – 2009** Зуева Н. Н., „Экотуризм: Организационно - Экономические Аспекты Развития“, Материалы Международной научно-практической конференции „Эко-и Агротуризм: Перспективй развития на локальных территориях, 3-4 апреля, г. Барановичи Республика Беларусь, Издательство УП „Орех“;
26. **Качанов – 1998** Качанов В.С., „Система управления туристско-экскурсионного обслуживания“, Учебное пособие. – М
27. **Купер – 1998** Купер К., Флетчер д., Гильберт д., Ванхилл С, Богданов Е., „Экономика туризма“, теория и практика: Учебное пособие, т. 1. - СПб.: Изд-во „Омега“;
28. **Кусков – 2004** Кусков А.С., Феоктистова Н.В., Монография: Социально-экономическая реальность и политическая власть - Экологический туризм как форма потребления природного и культурного наследия и фактор формирования экологического сознания – М.- Ставрополь: ИСПИ РАН
29. **Романова – 1996** Романова А.Н., „ Маркетинг“, Учебник. М.: банки и биржи. Изд. объедин. Юнити;
30. **Сергеева – 2004** Сергеева Т.К., „Экологический туризм“, М.: Финансы и статистика;
31. **Толковый – 1994** Толковый словарь туристских терминов. - Москва – Афины;

32. **Фомин – 2010** Фомин М.В., „Экотуризм и перспективы его развития“, Реферат, Крымский Гуманитарный Университет, Ялта;
33. **Чижова – 2012** Чижова В. П. Нормирование нагрузок при развитии экотуризма, Оценка экотуристического потенциала территории, „Экологический туризм-Информационное пособие“, Фонд развития экотуризма „Дерсу Узала“, Отпечатано в типографии издательства „ПринТерра-Дизайн“, Волгоград;
34. **Ceballos – 2001** Ceballos-Lascurain, H., Integrating Biodiversity into the Tourism Sector: Best Practice Guidelines. Report submitted to UNEP /UNDP/GEF/BPSP;
35. **Filion – 1992** Filion, F., Foley, J., Jacquemot, A., The Economics of Global Ecotourism. - In: Abstracts of the IV World Congress on National Parks and Protected Areas;
36. **Healy – 1988** Healy, R., Economic Consideration in Nature-Oriented Tourism: The Case of Tropical Forest Tourism. Southeastern Center for Forest Economics Research, Research Triangle Park, N.C.: FPEI Working;
37. **UNWTO – 2011** UNWTO Tourism Highlights 2011 edition;